

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 15, Issue 3, No.58, 2025, pp. 113- 142

Received: 10/07/2025

Accepted: 13/09/2025

The Role of Rural Women in the Development of Community-Based Tourism (CBT): A Case Study of Villages around the Gahar Lake in Lorestan Province

Hassan Reza Yosofvand *

Assistant professor, Department of Sociology, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran
yosofvand@pnu.ac.ir

Azimeh Al-Sadat Abdollahi

Assistant professor, Department of Sociology, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran
a_abdelahi@pnu.ac.ir

Abstract

Community-Based Tourism (CBT) serves as a cornerstone of sustainable rural development, emphasizing the vital role of rural women in preserving cultural heritage and bolstering the local economy. This study investigated the role of women in the villages of Darbastaneh and Tian located near the Gahar Lake in Lorestan Province by examining the barriers to their participation and identifying strategies for empowerment. Utilizing qualitative thematic analysis, data were gathered through semi-structured interviews with 19 women involved in tourism-related activities in 2024. The analysis continued until theoretical saturation was reached, revealing that women's participation was significant across several dimensions:

- **Economic:** Handicraft production, food services, and the sale of agricultural products
- **Social:** Local decision-making and strengthening of social cohesion
- **Cultural/Environmental:** Transmission of nomadic heritage and environmentally friendly practices

However, challenges, such as inadequate infrastructure, traditional attitudes, and limited market access, hindered their involvements. Proposed strategies for empowerment included establishing women's cooperatives, developing digital infrastructure, providing professional training, and promoting local branding through cultural festivals. These initiatives aimed to enhance the economic, social, and cultural empowerment of women while fostering sustainable tourism development. By focusing on the under-researched region of the Gahar Lake, this study offered localized insights and practical strategies for women's empowerment, contributing to the literature on CBT and gender studies in Iran.

Keywords: Community-Based Tourism (CBT), Women's Empowerment, Sustainable Development, Lorestan Province.

*Corresponding Author

Yosofvand, H. and Abdollahi, A. A. (2025). The Role of Rural Women in the Development of Community-Based Tourism: A Case Study of Villages Around Lake Gohar in Lorestan Province. *Spatial Planning*, 15 (3), 113 - 142 .

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/sppl.2025.145899.1854

Introduction

The global surge in tourism has brought Community-Based Tourism (CBT) into focus as a sustainable approach to rural development, emphasizing local participation, cultural preservation, and environmental sustainability. In rural areas, such as the villages of Darbastaneh and Tian near the Gahar Lake in Lorestan Province, Iran, women play a pivotal role in these initiatives, utilizing traditional skills in handicrafts, food services, and agricultural sales to craft authentic tourism experiences. The pristine landscapes and rich nomadic heritage of the Gahar Lake offer substantial tourism potential; however, women's contributions are often hindered by structural, cultural, and economic challenges. This study sought to address 3 key questions:

1. What roles do women play in the development of CBT in these villages?
2. What barriers limit their participation?
3. What strategies can enhance their empowerment for sustainable tourism?

While global research, including studies from Malaysia and Ecuador, highlights women's roles in CBT, less-explored regions like the Gahar Lake remain understudied. This research aimed to fill that gap by providing localized insights into women's contributions, the barriers they face, and tailored strategies for their empowerment. Grounded in a conceptual framework of economic, social, cultural, and institutional empowerment, this study aspired to inform policymakers and stakeholders in designing programs that strengthen women's roles, thereby fostering sustainable development and gender equity within the tourism sector of the Gahar Lake.

Materials & Methods

Following the framework established by Braun and Clarke (2006), this qualitative study employed reflexive thematic analysis to examine women's roles in CBT in the villages of Darbastaneh and Tian. Data were collected through semi-structured interviews with 19 women engaged in tourism-related activities, including handicraft production (e.g., kilims and jajims), food services (e.g., local dishes), agricultural sales (e.g., pomegranates, walnuts, and medicinal herbs), and ecotourism management. Being conducted in the second half of 1403 (2024), the interviews lasted between 45 and 60 minutes and were held either in person or via telephone, depending on logistical feasibility. Participants were selected using purposive sampling to achieve maximum variation in age (25–50+ years), education (ranging from below high school to a bachelor's degree), marital status, and type of activity, ensuring diverse perspectives and theoretical saturation. Interview questions explored women's roles, challenges, and potential solutions, such as: "What tourism activities do you undertake?" "What obstacles do you face?" and "What strategies could enhance your participation?" With informed consent, the interviews were recorded, transcribed verbatim, and supplemented with field notes from village observations.

Data analysis followed a 6-stage process: (1) familiarization with the data, (2) initial coding (e.g., infrastructure limitations, cultural barriers), (3) theme development (e.g., economic contributions, empowerment strategies), (4) theme refinement, (5) theme definition centered around "women's participation in CBT", and (6) report production, including illustrative quotes. MAXQDA software facilitated the coding process with two researchers independently reviewing codes for consistency. To ensure credibility, triangulation was used, incorporating field observations and local council reports. Participant validation was conducted with 10 women confirming the identified themes and peer review was implemented. Reliability was maintained through a standardized interview protocol, comprehensive coding documentation, and secure data storage. Ethical considerations included obtaining informed consent, using pseudonyms for confidentiality and encrypting data storage, all of which contributed to robust and contextually relevant findings.

Research Findings

The thematic analysis revealed 3 key themes: women's contributions to CBT, barriers to participation, and empowerment strategies.

Women's Contributions to CBT

Women played a vital role in enhancing CBT through economic, social, and cultural/environmental activities. Economically, they produced handicrafts (e.g., kilims, jajims), provided food services (e.g., traditional soups, bread), and sold agricultural products (e.g., pomegranates, walnuts, herbs), thereby generating income and promoting authentic tourism experiences. Socially, women participated in village councils, fostering community cohesion and challenging patriarchal norms, which elevated their social status. Culturally, they preserved nomadic traditions through storytelling and weaving, while they environmentally advocated for eco-friendly practices, such as educating tourists on waste management to protect the ecosystem of the Gahar Lake. These efforts aligned with various dimensions of empowerment, enhancing economic, social, and cultural sustainability.

Barriers to Participation

Several barriers impeded women's participation. Structurally, inadequate infrastructure (e.g., poor roads, lack of guesthouses) and limited training in marketing and digital skills hindered competitiveness. Culturally, patriarchal attitudes and heavy domestic responsibilities restricted women's public roles and availability. Economically, the lack of capital and market access combined with competition from commercial products limited profitability. Additionally, low self-confidence among less-educated women further obstructed their ability to interact with tourists and market their products, reflecting both global and local challenges in CBT.

Empowerment Strategies

Participants proposed several strategies to overcome these barriers:

1. Infrastructure and Institutional Support: Establishing women's cooperatives to organize economic activities and access financial resources, along with developing digital platforms for product sales to expand market reach. Low-interest loans could facilitate business startups.

2. Capacity Building: Providing training in marketing, packaging, digital skills, and tourism management, along with workshops aimed at boosting communication and confidence, would enhance women's competitiveness.

3. Marketing and Networking: Creating local brands, organizing cultural festivals, and fostering regional collaboration networks with neighboring villages could promote products and cultural identity, attracting tourists and strengthening economic viability.

Discussion of Results & Conclusion

This study underscored the essential role of women in the villages of Darbastaneh and Tian in promoting CBT through their economic contributions, social engagement, and efforts in cultural and environmental preservation. Their activities not only generated income, but also helped safeguard the nomadic heritage and ecosystem of the Gahar Lake, aligning with the principles of sustainable tourism. However, various barriers—structural (e.g., inadequate infrastructure), cultural (e.g., patriarchal norms), and economic (e.g., limited market access)—impeded their potential. The proposed strategies, including establishment of cooperatives, development of digital infrastructure, training programs, local branding initiatives, and cultural festivals, aimed to address these challenges by fostering economic independence, social influence, and cultural pride. In comparison to more accessible villages like Masouleh, Darbastaneh and Tian faced unique challenges due to their remoteness, highlighting the necessity for region-specific interventions.

To enhance women's roles, policymakers should prioritize the following:

1. Infrastructure Development: Investing in roads, guesthouses, and digital platforms to improve tourism accessibility and market reach

2. Training Programs: Implementing workshops focused on marketing, digital skills, and tourism management to build capacity and boost confidence

3. Cooperative Formation: Supporting the establishment of women's cooperatives to provide financial and organizational resources

4. Cultural Promotion: Organizing festivals and developing local brands to enhance tourism and strengthen cultural identity

5. Community Engagement: Involving women in decision-making processes to foster a sense of ownership and social empowerment

These strategies can transform the Gahar Lake into a sustainable CBT destination, empowering women and promoting regional development. The focus of this study on an understudied region offered novel insights, contributing to both global and Iranian literature on CBT and gender empowerment with practical implications for sustainable tourism policy.

نقش زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع‌محور: مطالعه روستاهای اطراف دریاچه گهر در استان لرستان

حسن‌رضا یوسفوند* ، استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

yosofvand@pnu.ac.ir

عظیمه‌السادات عبدالحی، استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

a_abdelahi@pnu.ac.ir

چکیده

گردشگری مبتنی بر جامعه به‌عنوان یکی از ارکان توسعه پایدار روستایی، نقش کلیدی زنان روستایی را در حفظ میراث فرهنگی و تقویت اقتصاد محلی برجسته می‌کند. این مطالعه نقش زنان را در روستاهای داربستانه و تیان در نزدیکی دریاچه گهر در استان لرستان و موانع مشارکت آن‌ها و راهکارهای توانمندسازی را بررسی کرده است. با استفاده از تحلیل مضمون کیفی، داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۹ زن فعال در فعالیت‌های گردشگری در سال ۱۴۰۳ جمع‌آوری شدند. فرایند تحلیل تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و نشان داد که مشارکت زنان در ابعاد مختلف اقتصادی (تولید صنایع دستی، خدمات غذایی، فروش محصولات کشاورزی)، اجتماعی (تصمیم‌گیری محلی، تقویت همبستگی اجتماعی) و فرهنگی / زیست‌محیطی (انتقال میراث عشایری، رفتارهای دوستدار محیط‌زیست) چشمگیر است؛ بااین‌حال، موانعی مانند زیرساخت‌های ناکافی، نگرش‌های سنتی و دسترسی محدود به بازار، مشارکت آن‌ها را محدود می‌کند. راهکارهای پیشنهادی شامل تأسیس تعاونی‌های زنان، توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، ارائه آموزش‌های حرفه‌ای و ترویج برندسازی محلی از طریق جشنواره‌های فرهنگی است. این اقدامات به توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان کمک کرده و توسعه پایدار گردشگری را تقویت می‌کند. این مطالعه با تمرکز بر ناحیه کمتر مطالعه‌شده دریاچه گهر، بینش‌های بومی و راهکارهای عملی برای توانمندسازی زنان ارائه می‌دهد و به ادبیات گردشگری مبتنی بر جامعه و مطالعات جنسیتی در ایران کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی: گردشگری اجتماع‌محور، توانمندسازی زنان، توسعه پایدار، استان لرستان

*نویسنده مسؤول

یوسفوند، حسن‌رضا و عبدالحی، عظیمه‌السادات. (۱۴۰۴). نقش زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع‌محور: مطالعه روستاهای اطراف دریاچه گهر در استان لرستان،

برنامه‌ریزی فضایی، ۱۵ (۳)، ۱۱۳-۱۴۲.

مقدمه

گردشگری اجتماع‌محور به‌عنوان رویکردی نوین در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت فعال جوامع محلی، بهره‌برداری مسئولانه از منابع طبیعی، فرهنگی و توزیع عادلانه منافع اقتصادی، راهکاری مؤثر برای بهبود معیشت و کیفیت زندگی ساکنان مناطق روستایی ارائه می‌دهد (Sunuantari & Farhan, 2022). توسعه روستایی فرایندی چندبُعدی و متضمن بهبود مستمر زندگی و کیفیت آن در جامعه روستایی است (عظیمی آملی و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۹۳، ص. ۳). این نوع گردشگری با ایجاد فرصت‌های شغلی، تقویت هویت فرهنگی، حفظ منابع محیط‌زیست به کاهش فقر و توسعه پایدار کمک می‌کند (Meutia et al., 2022). در این میان، زنان روستایی به دلیل نقش محوری در فعالیت‌هایی مانند تولید صنایع دستی، ارائه خدمات بوم‌گردی و حفظ سنت‌های محلی از بازیگران کلیدی در پیشبرد این رویکرد محسوب می‌شوند (Arzjani & Rahiminezhad, 2011)؛ بااین‌حال، در مناطق کمتر توسعه‌یافته، مانند روستاهای اطراف دریاچه گهر در استان لرستان، مشارکت زنان با موانع متعددی مواجه است که بررسی دقیق آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. این فعالیت‌ها نه تنها به بهبود معیشت خانوارها کمک می‌کند، بلکه به تقویت انسجام اجتماعی و حفظ هویت فرهنگی منجر می‌شود (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷). برنامه‌ریزی برای توسعه محلی با هدف استفاده حداکثری از منابع و مهارت‌های محلی قالب مناسبی برای بهره‌برداری از ظرفیت‌های زنان در این فعالیت‌ها فراهم می‌کند و به تحول و توسعه اجتماعی کمک می‌کند (تقوی، ۱۳۸۷)؛ بااین‌حال، موانع ساختاری، فرهنگی و نهادی، مشارکت مؤثر زنان را محدود کرده و مانع از بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های منطقه شده است (Dashper, 2023).

مشکل اصلی که در این پژوهش بررسی می‌شود، محدودیت‌های مشارکت زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع‌محور در روستاهای درب آستانه و تیان است. مطالعات پیشین نشان داده‌اند که زنان از طریق فعالیت‌های گردشگری می‌توانند به توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دست یابند (Pundhir et al., 2024)؛ برای مثال، تولید صنایع دستی و عرضه محصولات محلی نه تنها درآمد مکمل برای خانوارها ایجاد می‌کند، بلکه به حفظ فرهنگ بومی و جذب گردشگران کمک می‌کند (باقری و همکاران، ۱۴۰۳)؛ بااین‌حال، عواملی مانند کمبود زیرساخت‌های گردشگری (مانند جاده‌های ناهموار و نبود اقامتگاه‌های بوم‌گردی)، نگرش‌های سنتی و مردسالارانه، کمبود آموزش‌های حرفه‌ای در زمینه بازاریابی و مدیریت گردشگری، توانایی زنان برای مشارکت مؤثر را کاهش داده است (جمینی و همکاران، ۱۴۰۳؛ Malelak et al., 2021)؛ علاوه‌براین، ضعف در سیاست‌گذاری‌های حمایتی و نبود تعاونی‌های زنان، این چالش‌ها را تشدید کرده و مانع از تحقق کامل پتانسیل‌های گردشگری منطقه شده است (Álvarez-Montalvo et al., 2024). تاکنون پژوهش‌های متعددی به نقش زنان در گردشگری روستایی پرداخته‌اند. Ismail & Abd-Halim (2014) نشان دادند که زنان در مالزی از طریق سازمان‌های محلی به توسعه گردشگری اجتماع‌محور و توانمندسازی اجتماعی کمک کرده‌اند. به‌طور مشابه، Martínez-Salgado et al. (2021) در اکوادور بر نقش زنان در استفاده از منابع طبیعی برای توسعه پایدار تأکید کردند. در ایران، صالحی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه روستای جنت رودبار نشان دادند که مشارکت زنان در بوم‌گردی به حفظ فرهنگ محلی و تقویت انسجام اجتماعی کمک کرده است؛ بااین‌حال، بیشتر این مطالعات بر مناطق شناخته‌شده گردشگری مانند ماسوله یا کندوان

متمرکز بوده و به مناطق کمتر توسعه یافته مانند روستاهای اطراف کمتر توجه شده است (شیخ بیگلو و همکاران، ۱۴۰۳). این خلأ پژوهشی همراه با نبود راهکارهای عملی برای رفع موانع مشارکت زنان، برنامه ریزی مؤثر در این حوزه را با چالش مواجه کرده است (صالحی و پازوکی نژاد، ۱۳۹۳). همچنین، تعارضات میان ذی نفعان، مانند تفاوت در اهداف یا ضعف ارتباطات می تواند بر مشارکت زنان تأثیر بگذارد (نادری و همکاران، ۱۴۰۴).

اهمیت این پژوهش از آن جهت است که توانمندسازی زنان روستایی نه تنها به توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی کمک می کند، بلکه به کاهش فقر، حفظ منابع طبیعی و تقویت هویت فرهنگی منجر می شود (Meutia et al., 2020). دریاچه گهر با ظرفیت های طبیعی و فرهنگی خود، می تواند به عنوان مقصدی برای گردشگری پایدار توسعه یابد؛ اما این امر نیازمند رفع موانع مشارکت زنان و تقویت زیرساخت ها و حمایت های نهادی است (شمس الدینی و دهقانی، ۱۴۰۳). این ناحیه به دلیل جاذبه های طبیعی بکر، فرهنگ غنی عشایری و پتانسیل بالای گردشگری اجتماع محور به عنوان ناحیه مطالعه شده انتخاب شده است. روستاهای درب آستانه و تیان با فعالیت های زنان در زمینه تولید صنایع دستی، عرضه محصولات کشاورزی و ارائه خدمات غذایی نمونه ای برجسته از پتانسیل های گردشگری اجتماع محور هستند؛ با این حال، این ناحیه در مقایسه با مناطق شناخته شده گردشگری، کمتر مورد توجه پژوهش ها قرار گرفته است که این خلأ پژوهشی، ضرورت مطالعه حاضر را برجسته می کند. این پژوهش با هدف بررسی نقش زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع محور در روستاهای درب آستانه و تیان، شناسایی موانع مشارکت آن ها، و ارائه راهکارهای عملی برای توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و نهادی آن ها انجام شده است. سؤالات پژوهش عبارت اند از: ۱) زنان روستایی چه نقشی در توسعه گردشگری اجتماع محور در این روستاها ایفا می کنند؟ ۲) چه موانعی بر سر راه مشارکت آن ها وجود دارد؟ ۳) چه راهکارهایی می تواند به توانمندسازی آن ها کمک کند؟ انتظار می رود یافته های این مطالعه با ارائه داده های بومی و راهکارهای عملی به سیاست گذاران و فعالان محلی در طراحی برنامه های توسعه پایدار کمک کند و به توسعه گردشگری مسئولانه در ناحیه منجر شود.

پیشینه پژوهش

گردشگری اجتماع محور به عنوان رویکردی کلیدی در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت فعال جوامع محلی، بهره برداری مسئولانه از منابع طبیعی و فرهنگی و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در دهه های اخیر توجه پژوهشگران و سیاست گذاران را جلب کرده است (Sunuantari & Farhan, 2022). این رویکرد ریشه در راهبرد توسعه جامعه ای دارد که با هدف توانمندسازی توده های روستایی از طریق تقویت نهادهای محلی و مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود، به ویژه پس از جنگ جهانی دوم شکل گرفت (جمعه پور، ۱۳۸۵، ص. ۷۵-۷۶). این نوع گردشگری با ایجاد فرصت های شغلی، تقویت هویت فرهنگی و حفظ منابع محیط زیست به توانمندسازی جوامع بومی و بهبود کیفیت زندگی آن ها کمک می کند (Meutia et al., 2022). زنان روستایی به دلیل نقش محوری در حفظ سنت های محلی، تولید صنایع دستی، ارائه خدمات بوم گردی و مدیریت اقامتگاه ها از بازیگران اصلی در پیشبرد این رویکرد محسوب می شوند (شمس الدینی و دهقانی، ۱۴۰۳؛ Arzjani & Rahiminezhad, 2011). با این حال، مشارکت زنان در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران با موانع متعددی مواجه است که نیازمند بررسی عمیق تر است.

در سطح بین‌المللی، پژوهش‌های متعددی نقش زنان در توسعه گردشگری اجتماع‌محور را بررسی کرده‌اند. [Ismail & Abd-Halim \(2014\)](#) در مطالعه‌ای در روستای مانگکوک مالزی نشان دادند که زنان از طریق سازمان‌های محلی مانند PEWANIS و KUNITA، با مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و زیست‌محیطی به توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی و توسعه گردشگری اجتماع‌محور کمک کرده‌اند. این مطالعه بر ضرورت حمایت‌های نهادی برای تقویت نقش زنان تأکید دارد. به‌طور مشابه [Martinez-Salgado et al. \(2021\)](#) در منطقه‌ال چاگوئه اکوادور نشان دادند که زنان روستایی با استفاده از منابع طبیعی در فعالیت‌های کارآفرینانه، مانند تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی به توسعه پایدار و کاهش فقر کمک کرده‌اند. این پژوهش‌ها بر توانایی زنان در مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری، مشروط به فراهم‌بودن زیرساخت‌ها و حمایت‌ها تأکید دارند.

[Ramadan et al. \(2024\)](#) در مطالعه‌ای در منطقه‌فایوم مصر نشان دادند که فعالیت‌های گردشگری روستایی، مانند تولید صنایع دستی و خدمات غذایی به افزایش درآمد و استقلال مالی زنان منجر شده است؛ بااین حال، آن‌ها بر لزوم شناسایی مزایای منحصربه‌فرد مناطق روستایی و رفع موانع مشارکت زنان تأکید کردند. [Dashper \(2023\)](#) نیز با تمرکز بر جنسیت در گردشگری روستایی خاطرنشان کرد که نگرش‌های سنتی و مردسالارانه در جوامع روستایی می‌تواند مشارکت زنان را محدود کند و آن‌ها را در موقعیت‌های شغلی کم‌درآمد و آسیب‌پذیر قرار دهد. این مطالعات نشان می‌دهند که برای تحقق پتانسیل‌های زنان نیاز به رفع موانع فرهنگی و ارائه حمایت‌های نهادی است.

در ایران پژوهش‌های متعددی به اهمیت مشارکت زنان در گردشگری روستایی پرداخته‌اند؛ اما تمرکز اصلی آن‌ها بیشتر بر نقش کلی جوامع محلی بوده است و کمتر به‌طور خاص بر زنان متمرکز شده‌اند.

[شمس‌الدینی و دهقانی \(۱۴۰۳\)](#) در مطالعه‌ای در روستاهای ساحلی استان بوشهر نشان دادند که گردشگری اجتماع‌محور به توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان کمک کرده و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های گردشگری به بهبود روابط اجتماعی و افزایش نقش در تصمیم‌گیری‌های محلی منجر شده است. [صالحی و همکاران \(۱۳۹۷\)](#) در پژوهش خود در روستای جنت رودبار بر نگرش مثبت جامعه محلی به بوم‌گردی و تأثیر آن بر حفظ فرهنگ محلی و انسجام اجتماعی تأکید کردند و نقش زنان را به عنوان عاملی کلیدی در این فرایند برجسته ساختند. [جمینی و همکاران \(۱۴۰۳\)](#) در مطالعه‌ای در روستاهای کردستان، کرمانشاه و همدان چالش‌های توسعه ژئوتوریسم را بررسی کردند و کمبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ضعف بازاریابی و محدودیت‌های فرهنگی را به عنوان موانع اصلی شناسایی کردند که بر مشارکت زنان نیز تأثیر می‌گذارد. [نادری و همکاران \(۱۴۰۴\)](#) در پژوهش خود در کرمانشاه با استفاده از نظریه داده‌بنیاد، عواملی مانند آگاهی، ارزش‌های فرهنگی و رفتارهای میزبانان را به عنوان عوامل کلیدی در بهبود رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران شناسایی کردند که به‌طور غیرمستقیم بر مشارکت زنان تأثیر دارد. [صالحی و پازوکی‌نژاد \(۱۳۹۳\)](#) نیز با تحلیل جامعه‌شناختی سفرهای پایدار بر نیاز به برنامه‌ریزی منسجم برای تقویت مشارکت گروه‌های محلی از جمله زنان، تأکید کردند.

باوجود این تلاش‌ها، خلأهای پژوهشی چشمگیری در این حوزه وجود دارد: نخست، بیشتر مطالعات ایرانی بر مناطق شناخته‌شده گردشگری مانند ماسوله یا کندوان متمرکز بوده است و به مناطق کمترتوسعه‌یافته مانند روستاهای

اطراف دریاچه گهر کمتر توجه کرده‌اند. دریاچه گهر با جاذبه‌های طبیعی و فرهنگ عشایری غنی، ظرفیت زیادی برای توسعه گردشگری اجتماع محور دارد؛ اما فقدان زیرساخت‌ها و حمایت‌های نهادی، بهره‌برداری از این ظرفیت را محدود کرده است (جمینی و همکاران، ۱۴۰۳)؛ دوم، بسیاری از پژوهش‌ها به تحلیل توصیفی وضعیت موجود پرداخته و راهکارهای عملیاتی مشخصی برای توانمندسازی زنان ارائه نکرده‌اند؛ سوم، نقش زنان در ابعاد مختلف توانمندسازی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی) به صورت جامع و یکپارچه کمتر بررسی شده است.

مطالعات بین‌المللی نیز خلأهای مشابهی را نشان می‌دهند. Liu & Yu (2023) در مطالعه‌ای در روستای لی‌یو چین بر تأثیر مثبت گردشگری روستایی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان تأیید کردند؛ اما به موانع نهادی و فرهنگی کمتر توجه کرده‌اند. Malelak et al. (2021) در روستای اوبن اندونزی بر نقش زنان در توسعه گردشگری اجتماع محور تأکید کردند؛ اما راهکارهای مشخصی برای رفع موانع ارائه ندادند. Meutia et al. (2022) در مطالعه‌ای در اندونزی بر اهمیت حمایت‌های نهادی و تقویت سرمایه اجتماعی برای مشارکت زنان در گردشگری کشاورزی اجتماع محور تأکید کردند. این پژوهش‌ها بر نیاز به بررسی جامع نقش زنان در مناطق کمتر توسعه یافته و ارائه راهکارهای عملی تأکید دارند.

چارچوب مفهومی

چارچوب مفهومی این پژوهش بر پایه نظریه‌های توسعه اجتماع محور و توانمندسازی زنان شکل گرفته است. توسعه اجتماع محور رویکردی است که در آن جوامع محلی به طور فعال در فرایندهای برنامه‌ریزی، اجرا و مدیریت فعالیت‌های گردشگری مشارکت دارند و منافع حاصل به طور عادلانه بین اعضای جامعه توزیع می‌شود (Sunuantari & Farhan, 2022). توانمندسازی زنان به عنوان یکی از اهداف توسعه از دیدگاه انسانی و عدالت محورانه به معنای افزایش خودآگاهی، قابلیت اعتماد، و گسترش آزادی انتخاب زنان است که بستری برای مشارکت فعال آن‌ها در توسعه اجتماع محور فراهم می‌کند (شادی‌طلب، ۱۳۸۴، ص. ۵۴). در این چارچوب، زنان به عنوان گروهی کلیدی، نقشی چندوجهی ایفا می‌کنند که در چهار بُعد اصلی توانمندسازی بررسی می‌شود: اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی.

توانمندسازی اقتصادی: این بُعد بر دسترسی زنان به منابع مالی، ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب درآمد مستقل از طریق فعالیت‌های گردشگری تمرکز دارد. زنان می‌توانند از طریق تولید و فروش صنایع دستی، مدیریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی یا ارائه خدمات غذایی به بهبود معیشت خانوار کمک کنند (شمس‌الدینی و دهقانی، ۱۴۰۳؛ Ramadan et al., 2024)؛ با این حال، موانعی مانند کمبود سرمایه اولیه، ضعف دسترسی به بازار و نبود آموزش‌های حرفه‌ای، این فرایند را محدود می‌کند (Pundhir et al., 2024). این پژوهش بررسی خواهد کرد که زنان روستایی اطراف دریاچه گهر تا چه حد از فرصت‌های اقتصادی گردشگری بهره‌مند شده‌اند و چه موانعی در این مسیر وجود دارد.

توانمندسازی اجتماعی: این بُعد به افزایش مشارکت زنان در فرایندهای تصمیم‌گیری محلی و تقویت جایگاه آن‌ها در ساختارهای اجتماعی اشاره دارد. مشارکت در گردشگری می‌تواند اعتماد به نفس زنان را افزایش دهد و نگرش‌های سنتی مردسالارانه را به چالش بکشد (Ismail & Abd-Halim, 2014).

صاحب‌نظران توسعه روستایی تأکید دارند که برای تحقق توانمندی جامعه روستایی، مدیریت و تصمیم‌گیری باید از داخل جامعه محلی آغاز شود که این امر به ویژه با مشارکت فعال زنان به عنوان نیمی از جمعیت روستایی تقویت می‌شود (سجاسی قیداری، ۱۴۰۱)؛ باین حال، محدودیت‌های فرهنگی و مسئولیت‌های خانوادگی در جوامع روستایی ایران، مشارکت زنان را محدود کرده است (Dashper, 2023). این پژوهش میزان مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با گردشگری و تأثیر آن بر انسجام اجتماعی را بررسی خواهد کرد.

توانمندسازی فرهنگی: زنان روستایی نقش مهمی در حفظ و انتقال میراث فرهنگی، از جمله سنت‌ها و صنایع دستی محلی دارند. فعالیت‌هایی مانند گلیم‌بافی، روایتگری داستان‌های محلی و اجرای برنامه‌های فرهنگی به حفظ هویت فرهنگی و جذب گردشگران کمک می‌کند (باقری و همکاران، ۱۴۰۳؛ Álvarez-Montalvo et al., 2024). در ناحیه دریاچه گهر، زنان می‌توانند از طریق این فعالیت‌ها به توسعه گردشگری کمک کنند. این پژوهش بررسی خواهد کرد که زنان تا چه حد در این بُعد فعال بوده‌اند و چه موانعی پیش روی آن‌ها قرار دارد.

توانمندسازی نهادی: این بُعد بر دسترسی زنان به منابع، آموزش‌های حرفه‌ای و حمایت‌های دولتی یا غیردولتی تمرکز دارد. سیاست‌گذاری‌های مؤثر، ایجاد تعاونی‌های زنان و ارائه آموزش‌های مرتبط با گردشگری می‌تواند به مشارکت پایدار زنان کمک کند (Vijayalakshmy et al., 2023; Malelak et al., 2021). در ایران، ضعف در سیاست‌گذاری‌های منسجم و کمبود حمایت‌های نهادی مانع اصلی مشارکت زنان بوده است (نادری و همکاران، ۱۴۰۴). این پژوهش سازوکارهای نهادی موجود را شناسایی می‌کند و راهکارهایی برای تقویت آن‌ها ارائه می‌دهد.

باتوجه به پیشینه پژوهش، مشخص است که به نقش زنان در توسعه گردشگری اجتماع‌محور، به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته مانند روستاهای اطراف دریاچه گهر، کمتر توجه شده است. این پژوهش با رویکرد کیفی و تمرکز بر این ناحیه تلاش دارد تا نقش زنان را در چهار بُعد توانمندسازی بررسی کند و راهکارهایی عملی برای رفع موانع ارائه دهد. یافته‌های این مطالعه می‌تواند به سیاست‌گذاران و فعالان محلی در طراحی برنامه‌های توسعه پایدار کمک کند.

روش پژوهش

در این پژوهش با هدف بررسی نقش زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع‌محور در روستاهای درب آستانه و تیان در نزدیکی دریاچه گهر از رویکرد کیفی مبتنی بر تحلیل مضمون بازتابی^۱ (Braun & Clarke, 2006) استفاده شد. این رویکرد برای پاسخ به سؤالاتی در رابطه با تجربه‌های افراد یا نگرش و انتظارات آنها مناسب است و می‌تواند الگوهای معانی را در یک مجموعه داده در پاسخ به سؤال پژوهش شناسایی کند. تحلیل و گزارش مضامین و الگوهای موجود در داده‌ها در فرایند کار انجام می‌شود.

معرفی جغرافیایی منطقه مطالعه‌شده

منطقه مطالعه‌شده در این پژوهش شامل روستاهای درب آستانه و تیان در نزدیکی دریاچه گهر واقع در استان لرستان ایران است (شکل ۱). دریاچه گهر یکی از برجسته‌ترین جاذبه‌های طبیعی ایران در بخش شرقی رشته‌کوه‌های زاگرس

¹ Reflexive Thematic Analysis

و در محدوده شهرستان دورود قرار دارد. این دریاچه در مختصات جغرافیایی تقریبی $33^{\circ}18'$ شمالی و $49^{\circ}17'$ شرقی، در ارتفاع حدود ۲۳۵۰ متری از سطح دریا واقع شده است و در فاصله تقریبی ۳۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر دورود و ۱۲۰ کیلومتری شهر خرم آباد (مرکز استان لرستان) قرار دارد. دریاچه گهر به دلیل آب شفاف، مناظر کوهستانی بکر، و تنوع زیستی غنی، از جمله گونه‌های گیاهی مانند بلوط و گیاهان دارویی و جانوری مانند ماهی قزل‌آلا، به عنوان یکی از مقاصد اصلی طبیعت گردی در ایران شناخته می‌شود. این دریاچه شامل دو بخش گهر بزرگ (کلان) و گهر کوچک است و به دلیل موقعیت کوهستانی و آب‌وهوای معتدل در تابستان و سرد در زمستان، جذابیت ویژه‌ای برای گردشگران دارد. روستاهای درب آستانه و تیان به عنوان دو روستای نزدیک به دریاچه گهر در منطقه‌ای کوهستانی با توپوگرافی ناهموار و پوشش گیاهی متنوع، شامل جنگل‌های بلوط و مراتع قرار دارند. این روستاها در فاصله تقریبی ۵ تا ۱۰ کیلومتری دریاچه واقع شده‌اند و به دلیل نزدیکی به این جاذبه طبیعی به عنوان نقاط اصلی دسترسی گردشگران به دریاچه محسوب می‌شوند. اقتصاد این روستاها عمدتاً مبتنی بر کشاورزی (تولید محصولات مانند انار و گردو)، دامداری و در سال‌های اخیر، فعالیت‌های گردشگری مانند ارائه خدمات بوم گردی و فروش صنایع دستی است. فرهنگ عشایری غنی منطقه که در تولید گلیم و جاجیم، آیین‌های محلی و روایتگری داستان‌های سنتی نمود دارد، به جغرافیای فرهنگی این ناحیه هویت ویژه‌ای بخشیده است.

دریاچه گهر و روستاهای اطراف آن به دلیل ویژگی‌های مشترک جغرافیایی، طبیعی و فرهنگی به عنوان ناحیه جغرافیایی یکپارچه در نظر گرفته شده‌اند. این ناحیه با ویژگی‌هایی مانند دریاچه گهر به عنوان جاذبه طبیعی مرکزی، مسیرهای کوهستانی مناسب برای پیاده‌روی و طبیعت گردی، و فعالیت‌های اقتصادی-فرهنگی زنان (مانند تولید صنایع دستی، ارائه خدمات غذایی و فروش محصولات کشاورزی) از ظرفیت زیادی برای توسعه گردشگری اجتماع محور برخوردار است. نزدیکی روستاهای درب آستانه و تیان به دریاچه همراه با اشتراکات فرهنگی (مانند سنت‌های عشایری) و اقتصادی (وابستگی به گردشگری و کشاورزی)، این منطقه را به واحد جغرافیایی متمایز تبدیل کرده که برای مطالعه نقش زنان در گردشگری اجتماع محور مناسب است؛ با این حال، محدودیت‌های جغرافیایی مانند جاده‌های ناهموار، نبود اقامتگاه‌های کافی و دوری از مراکز شهری، چالش‌هایی را برای دسترسی گردشگران و مشارکت زنان در فعالیت‌های گردشگری ایجاد کرده است که این پژوهش به بررسی آن‌ها می‌پردازد. ویژگی‌های جغرافیایی این ناحیه، از جمله طبیعت بکر، تنوع زیستی و فرهنگ عشایری به طور مستقیم با موضوع پژوهش مرتبط است؛ زیرا این ویژگی‌ها فرصت‌هایی برای توسعه گردشگری اجتماع محور فراهم می‌کند و نقش زنان را در بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها برجسته می‌سازد؛ برای مثال، تولید صنایع دستی مانند گلیم و جاجیم و عرضه محصولات کشاورزی مانند گیاهان دارویی که ریشه در جغرافیای طبیعی و فرهنگی منطقه دارد، به زنان امکان می‌دهد تا در اقتصاد گردشگری مشارکت کنند. این پژوهش با تمرکز بر این ناحیه کمتر مطالعه شده، نقش زنان را در استفاده از ظرفیت‌های جغرافیایی و رفع موانع مرتبط با آن بررسی می‌کند.

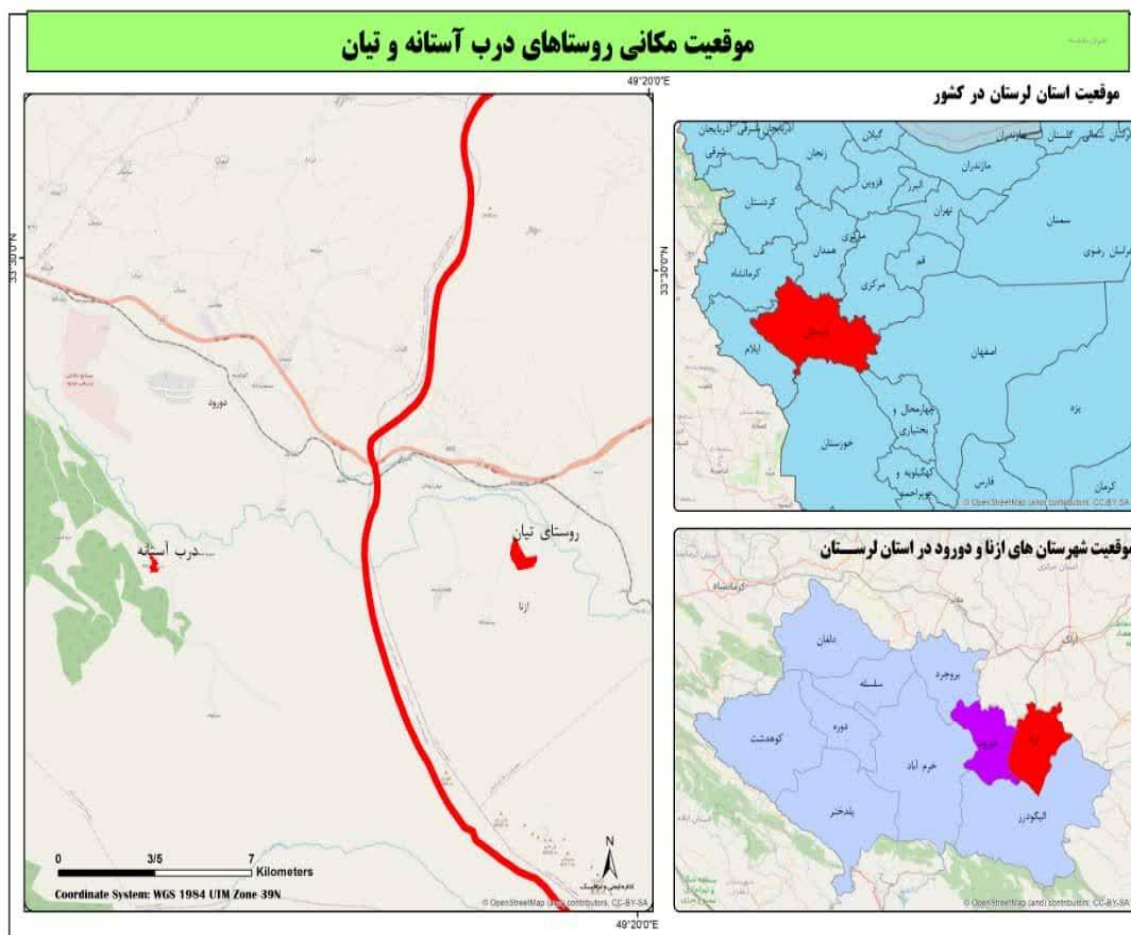
جمع‌آوری داده‌ها

داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختارمند (۴۵-۶۰ دقیقه) با ۱۹ زن روستایی در نیمه دوم سال ۱۴۰۳ در روستاهای درب آستانه و تیان جمع‌آوری شد. سؤالات مصاحبه بر تجارب، ادراکات و مشاهدات درباره مشارکت در فعالیت‌های

گردشگری متمرکز بود؛ مانند: «چه فعالیت‌هایی در زمینه گردشگری انجام داده‌اید؟»، «چه موانعی برای مشارکت شما در گردشگری وجود دارد؟» و «چه راهکارهایی برای تقویت نقش شما در گردشگری پیشنهاد می‌کنید؟» مصاحبه‌ها به صورت حضوری و در برخی موارد تلفنی انجام شد و با رضایت شرکت‌کنندگان ضبط و پیاده‌سازی شد تا اشباع نظری حاصل شود. برای اطمینان از جامعیت داده‌ها، یادداشت‌های میدانی از مشاهدات پژوهشگر در محیط روستاها نیز جمع‌آوری شد.

جامعه مطالعه شده و نمونه‌گیری

جامعه مطالعه شده شامل زنان فعال در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری، از جمله تولید صنایع دستی، ارائه خدمات غذایی، فروش محصولات کشاورزی و گیاهان دارویی، و مدیریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای درب آستانه و تیان بود. نمونه‌گیری هدفمند با بیشترین تنوع در ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (سن، تحصیلات، وضعیت تأهل، نوع فعالیت و تجربه کاری) انجام شد تا دیدگاه‌های متنوعی از جامعه هدف به دست آید و اشباع نظری محقق شود.

شکل ۱: موقعیت مکانی روستاهای درب آستانه و تیان

Figure 1: Location of the villages of Darb Astana and Tian

خصوصیات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در جدول (۱) ارائه شده است:

جدول (۱): خصوصیات جمعیت شناختی شرکت کنندگان

Table (1): Demographic Characteristics of Participants

ردیف	نام مستعار	جنسیت	گروه سنی	سطح تحصیلات	نوع فعالیت	تجربه کاری	روستا
۱	زینب	زن	۵۰-۴۱	دیپلم	تولید گلیم	۱۵ سال	درب آستانه
۲	فاطمه	زن	۴۰-۳۱	زیر دیپلم	فروش محصولات کشاورزی	۸ سال	تیان
۳	سارا	زن	۳۰-۲۵	کارشناسی	راهنمای محلی	۵ سال	درب آستانه
۴	مریم	زن	۵۰-۴۱	دیپلم	خدمات غذایی	۱۲ سال	تیان
۵	لیلا	زن	۴۰-۳۱	زیر دیپلم	تولید جاجیم	۱۰ سال	درب آستانه
۶	نرگس	زن	۳۰-۲۵	دیپلم	فروش گیاهان دارویی	۶ سال	تیان
۷	الهام	زن	۴۰-۳۱	کارشناسی	مدیریت اقامتگاه بوم گردی	۷ سال	درب آستانه
۸	زهرا	زن	۳۰-۲۵	زیر دیپلم	تولید صنایع دستی	۴ سال	تیان
۹	سکینه	زن	۵۰-۴۱	دیپلم	خدمات غذایی	۱۴ سال	درب آستانه
۱۰	خدیجه	زن	۴۰-۳۱	زیر دیپلم	فروش محصولات کشاورزی	۹ سال	تیان
۱۱	معصومه	زن	۳۰-۲۵	کارشناسی	راهنمای محلی	۵ سال	درب آستانه
۱۲	راضیه	زن	۴۰-۳۱	دیپلم	تولید گلیم	۱۱ سال	تیان
۱۳	طاهره	زن	۵۰-۴۱	زیر دیپلم	فروش گیاهان دارویی	۱۳ سال	درب آستانه
۱۴	سمیه	زن	۳۰-۲۵	دیپلم	خدمات غذایی	۶ سال	تیان
۱۵	فریبا	زن	۴۰-۳۱	کارشناسی	مدیریت اقامتگاه بوم گردی	۸ سال	درب آستانه
۱۶	کبری	زن	۵۰-۴۱	زیر دیپلم	تولید جاجیم	۱۶ سال	تیان
۱۷	ناهید	زن	۴۰-۳۱	دیپلم	فروش محصولات کشاورزی	۱۰ سال	درب آستانه
۱۸	پروین	زن	۳۰-۲۵	کارشناسی	راهنمای محلی	۴ سال	تیان
۱۹	اشرف	زن	بالای ۵۰	زیر دیپلم	تولید صنایع دستی	۲۰ سال	درب آستانه

تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون در شش مرحله انجام شد (Braun & Clarke, 2006): در مرحله اول، داده‌ها با خوانش مکرر پیاده‌سازی‌های مصاحبه و یادداشت‌های میدانی برای آشنایی عمیق با محتوا بررسی شدند؛ در مرحله دوم، کدهای اولیه (مانند نگرش‌های سنتی، کمبود زیرساخت و مشارکت اقتصادی) از داده‌ها استخراج شد؛ در مرحله سوم، کدها به مضامین اولیه (مانند موانع فرهنگی، فرصت‌های اقتصادی و حمایت‌های نهادی) سازمان‌دهی شدند؛ در مرحله چهارم، مضامین بازبینی و پالایش شدند تا اطمینان حاصل شود که داده‌ها را به درستی بازنمایی می‌کنند؛ در مرحله پنجم، مضامین نهایی حول مضمون محوری «مشارکت زنان در گردشگری اجتماع محور» تعریف شدند و در مرحله آخر برای تدوین گزارش، نمونه‌های آشکار انتخاب و استخراج و تحلیلی مرتبط با سؤالات پژوهش و ادبیات تدوین شد. تحلیل با نرم‌افزار MAXQDA انجام شد و کدگذاری توسط دو پژوهشگر مستقل بازبینی شد تا از دقت و انسجام نتایج اطمینان حاصل شود.

اعتبارپذیری و قابلیت اطمینان

اعتبارپذیری پژوهش از طریق سه‌سویه‌سازی (مقایسه داده‌های مصاحبه با مشاهدات میدانی و اسناد محلی مانند گزارش‌های شوراهای روستایی)، بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان (۱۰ نفر از مصاحبه‌شوندگان برای تأیید مضامین) و

بازبینی توسط همکاران (رفع اختلافات در جلسات بحث با دو پژوهشگر مستقل) تأمین شد. قابلیت اطمینان با استفاده از پروتکل مصاحبه استاندارد، مستندسازی دقیق فرایند کدگذاری و بازبینی مستقل کدها توسط پژوهشگران تضمین شد. ملاحظات اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان، حفظ محرمانگی هویت آن‌ها و ذخیره امن داده‌ها در سیستم‌های رمزگذاری شده رعایت شد.

یافته‌ها

گردشگری اجتماع‌محور فرصتی برای توانمندسازی زنان روستایی و توسعه پایدار فراهم می‌کند. زنان در روستاهای درب آستانه و تیان با مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نقش کلیدی ایفا می‌کنند؛ اما موانع ساختاری، فرهنگی و اقتصادی مشارکت آن‌ها را محدود کرده است. تحلیل‌های زیر براساس مصاحبه‌ها و پرسش‌های کلیدی پژوهش، نقش زنان، چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای توانمندسازی زنان تنظیم شد.

نقش زنان در توسعه گردشگری اجتماع‌محور

گردشگری اجتماع‌محور فرصتی برای توانمندسازی زنان روستایی و توسعه پایدار فراهم می‌کند. زنان از طریق فعالیت‌های اقتصادی، مشارکت اجتماعی، حفظ میراث فرهنگی و منابع طبیعی نقش کلیدی در این نوع گردشگری ایفا می‌کنند. **جدول (۲)** و تحلیل‌های زیر براساس مصاحبه با زنان ناحیه درب آستانه و تیان، این نقش‌ها را در سه حوزه اصلی بررسی می‌کند.

جدول (۲): نقش زنان در توسعه گردشگری اجتماع‌محور

Table (2): Roles of Women in Community-Based Tourism Development

مضمین اصلی	مضمین فرعی	تعداد کدها	توضیحات
فعالیت‌های اقتصادی	تولید صنایع دستی	۱۸	تولید گلیم، جاجیم و دیگر صنایع دستی به‌عنوان فعالیتی سنتی که درآمد مکمل ایجاد کرده و به حفظ فرهنگ محلی کمک می‌کند.
	ارائه خدمات غذایی	۱۵	ارائه غذاهای محلی مانند آش و نان سنتی که به جذب گردشگران و تقویت اقتصاد محلی کمک می‌کند.
	فروش محصولات کشاورزی	۱۲	فروش محصولات محلی مانند انار، گردو و گیاهان دارویی که به معیشت خانوار و توسعه گردشگری کمک می‌کند.
مشارکت اجتماعی	نقش در تصمیم‌گیری‌های محلی	۱۰	مشارکت زنان در شوراهای محلی و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با گردشگری که به تقویت جایگاه اجتماعی آن‌ها کمک می‌کند.
	تقویت انسجام اجتماعی	۸	فعالیت‌های گردشگری به‌عنوان فرصتی برای تعاملات اجتماعی و تقویت روابط بین اعضای جامعه.
	مقابله با نگرش‌های سنتی	۷	تلاش زنان برای تغییر نگرش‌های مردسالارانه از طریق مشارکت فعال در فعالیت‌های گردشگری.
حفظ فرهنگ و محیط زیست	انتقال میراث فرهنگی	۱۴	حفظ سنت‌های محلی مانند گلیم‌بافی و روایتگری داستان‌های عشایری که به جذب گردشگران و تقویت هویت فرهنگی کمک می‌کند.
	رفتارهای محیط‌زیستی	۹	استفاده مسئولانه از منابع طبیعی و آموزش گردشگران برای حفظ دریاچه گهر و محیط اطراف.
	تقویت هویت محلی	۱۱	فعالیت‌هایی مانند برگزاری مراسم‌های محلی که هویت فرهنگی ناحیه را تقویت کرده و گردشگران را جذب می‌کند.

۱. فعالیت‌های اقتصادی زنان

فعالیت‌های اقتصادی زنان در گردشگری اجتماع محور شامل اقداماتی است که زنان روستایی برای ایجاد درآمد مکمل و توسعه اقتصاد محلی به کار می‌برند. این فعالیت‌ها شامل تولید صنایع دستی، ارائه خدمات غذایی و فروش محصولات کشاورزی است. این کدها از داده‌های مصاحبه استخراج شده و نشان‌دهنده استراتژی‌های اقتصادی زنان برای مشارکت در گردشگری و توانمندسازی خود است. این فعالیت‌ها نه تنها به بهبود معیشت خانوارها کمک می‌کند، بلکه به جذب گردشگران و توسعه پایدار ناحیه منجر می‌شود.

تولید صنایع دستی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۵، لیلا، تولید جاجیم، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «بنده چند سالی است که به حرفه بافت جاجیم مشغول هستم و محصولات تولیدی ام را به گردشگرانی که به منطقه سفر می‌کنند، عرضه می‌نمایم. این فعالیت علاوه بر تأمین منبع درآمدی مناسب برای خانواده ام، موجب شده است تا گلیم و جاجیم‌های دست‌بافت محلی ما به بازدیدکنندگان دریاچه گهر معرفی شود و فرهنگ بومی مان بیشتر شناخته شود؛ با این حال، نبود بازار فروش منسجم و مناسب یکی از مشکلات اساسی ماست؛ به گونه‌ای که در برخی موارد ناچار می‌شویم محصولات خود را با قیمتی کمتر از ارزش واقعی آن‌ها به فروش برسانیم.»

این نقل قول نشان می‌دهد که تولید صنایع دستی مانند گلیم و جاجیم نه تنها منبع درآمدی برای زنان است، بلکه به حفظ فرهنگ محلی و جذب گردشگران کمک می‌کند؛ با این حال، کمبود بازارهای مناسب و آموزش‌های بازاریابی، توانایی زنان برای کسب درآمد پایدار را محدود می‌کند. این فعالیت به توانمندسازی اقتصادی زنان کمک کرده است؛ اما نیاز به حمایت‌های نهادی مانند ایجاد تعاونی‌ها و بازارهای محلی دارد.

ارائه خدمات غذایی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۹، سکینه، خدمات غذایی، ۴۱-۵۰ سال، درب آستانه): «ما برای گردشگران آش محلی و نان سنتی درست می‌کنیم. خیلی استقبال می‌کنن؛ چون طعم غذای خونگی رو دوست دارن. این کار باعث شده یه کم پول دربیاریم و به خرج بچه هامون کمک کنیم؛ ولی چون جای درست برای عرضه نداریم، گاهی نمی‌تونیم زیاد بفروشیم.»

ارائه غذاهای محلی به عنوان بخشی از گردشگری اجتماع محور به زنان امکان می‌دهد تا از مهارت‌های سنتی خود برای کسب درآمد استفاده کنند. این فعالیت نه تنها به اقتصاد خانوار کمک می‌کند، بلکه تجربه‌ای اصیل برای گردشگران فراهم می‌آورد؛ با این حال، نبود زیرساخت‌های مناسب مانند آشپزخانه‌های مجهز یا مکان‌های عرضه، مانع از توسعه این فعالیت شده و به کاهش درآمد زنان منجر می‌شود.

فروش محصولات کشاورزی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۰، خدیجه، فروش محصولات کشاورزی، ۳۱-۴۰ سال، تیان): «ما انار و گردو و گیاهان دارویی مثل پونه رو به گردشگران می‌فروشیم. این کار باعث شده هم یه درآمد اضافه داشته باشیم و هم محصولاتمون به آدمای بیشتری معرفی بشه؛ ولی چون راه دسترسی به دریاچه گهر سخته، خیلی وقتا نمی‌تونیم جنسامون رو خوب بفروشیم.»

فروش محصولات کشاورزی مانند انار، گردو و گیاهان دارویی به عنوان بخشی از گردشگری اجتماع محور به بهبود

معیشت زنان کمک کرده است. این فعالیت به معرفی محصولات محلی به گردشگران و تقویت اقتصاد ناحیه منجر می‌شود؛ با این حال، مشکلات زیرساختی مانند جاده‌های ناهموار و نبود بازارهای منظم، مانع از بهره‌برداری کامل از این ظرفیت شده است.

۲. مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی زنان در گردشگری اجتماع محور شامل اقداماتی است که جایگاه اجتماعی آن‌ها را تقویت و به انسجام جامعه محلی کمک می‌کند. این کدها شامل نقش زنان در تصمیم‌گیری‌های محلی، تقویت انسجام اجتماعی و مقابله با نگرش‌های سنتی است که از داده‌های مصاحبه استخراج شده‌اند. این فعالیت‌ها نشان‌دهنده تلاش زنان برای تغییر ساختارهای اجتماعی و افزایش تأثیرگذاری خود در جامعه هستند.

نقش در تصمیم‌گیری‌های محلی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۷، الهام، مدیریت اقامتگاه بوم‌گردی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «من تو جلسات شورای روستا شرکت می‌کنم و نظر می‌دم که چطور می‌تونیم گردشگرای بیشتری بیاریم. قبلاً مردا نمی‌داشتن زن‌ها زیاد حرف بزنن؛ ولی حالا که می‌بینن کارمون درسته، بیشتر به حرفامون گوش می‌دن.» این نقل قول نشان می‌دهد که مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با گردشگری به بهبود جایگاه اجتماعی آن‌ها کمک کرده است. این فعالیت به زنان امکان می‌دهد تا در برنامه‌ریزی‌های محلی نقش فعال‌تری داشته باشند؛ اما نگرش‌های سنتی همچنان مانعی برای مشارکت گسترده‌تر است.

تقویت انسجام اجتماعی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۱، معصومه، راهنمای محلی، ۲۵-۳۰ سال، درب آستانه): «وقتی با هم برای گردشگرها برنامه می‌ذاریم، مثل درست کردن غذا یا برپایی مراسم، حس می‌کنیم همه با هم نزدیک‌تر شدیم. این کار باعث شده زنای روستا بیشتر با هم حرف بزنن و همکاری کنن.» فعالیت‌های گردشگری به عنوان فرصتی برای تعاملات اجتماعی به تقویت روابط بین زنان و دیگر اعضای جامعه منجر شده است. این انسجام اجتماعی حس همبستگی و همکاری را در روستاها تقویت کرده است؛ اما نیاز به برنامه‌ریزی‌های منظم‌تر برای تداوم این همکاری‌ها وجود دارد.

مقابله با نگرش‌های سنتی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۴، سمیه، خدمات غذایی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «اولش مردای روستا می‌گفتن زن نباید با غریبه‌ها حرف بزنه یا بره جلوی گردشگرا؛ ولی حالا که می‌بینن ما با پخت غذا یا فروش گلیم پول درمیاریم، دارن کم‌کم قبول می‌کنن که ما هم می‌تونیم کار کنیم.» تلاش زنان برای تغییر نگرش‌های مردسالارانه از طریق مشارکت در گردشگری به بهبود جایگاه اجتماعی آن‌ها کمک کرده است. این فعالیت نشان‌دهنده ظرفیت گردشگری برای تغییر ساختارهای فرهنگی است؛ اما همچنان نیاز به آموزش و حمایت برای غلبه بر مقاومت‌های فرهنگی وجود دارد.

۳. حفظ فرهنگ و محیط‌زیست

حفظ فرهنگ و محیط‌زیست توسط زنان در گردشگری اجتماع محور شامل اقداماتی است که به حفظ میراث فرهنگی و منابع طبیعی ناحیه کمک می‌کند. این کدها شامل انتقال میراث فرهنگی، رفتارهای محیط‌زیستی و تقویت

هویت محلی است که از داده‌های مصاحبه استخراج شده‌اند. این فعالیت‌ها به جذب گردشگران و توسعه پایدار ناحیه کمک می‌کنند.

انتقال میراث فرهنگی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱، زینب، تولید گلیم، ۴۱-۵۰ سال، درب آستانه): «من گلیم بافی رو از مادرم یاد گرفتم و حالا به دخترم یاد می‌دم. گردشگرا وقتی می‌بینن ما چطور گلیم می‌بافیم، خیلی ذوق می‌کنن و می‌خوان بخرن. این کار باعث شده فرهنگمون زنده بمونه.»

حفظ سنت‌هایی مانند گلیم بافی و روایتگری داستان‌های عشایری توسط زنان به انتقال میراث فرهنگی و جذب گردشگران کمک کرده است. این فعالیت نه تنها هویت فرهنگی ناحیه را تقویت می‌کند، بلکه به توانمندسازی فرهنگی زنان منجر می‌شود.

رفتارهای محیط زیستی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۸، پروین، راهنمای محلی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «ما به گردشگرا می‌گیم زباله هاشون رو تو طبیعت نریزن و دریاچه رو تمیز نگه دارن. خودمون هم سعی می‌کنیم از مواد طبیعی برای غذاها و صنایع دستی استفاده کنیم تا محیط خراب نشه.»

زنان از طریق آموزش گردشگران و استفاده مسئولانه از منابع طبیعی به حفظ محیط زیست دریاچه گهر کمک می‌کنند. این رفتارها به توسعه گردشگری پایدار منجر شده است؛ اما نیاز به آموزش‌های بیشتر برای گسترش این اقدامات وجود دارد.

تقویت هویت محلی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۹، اشرف، تولید صنایع دستی، بالای ۵۰ سال، درب آستانه): «ما هر سال مراسم محلی داریم که لباس عشایری می‌پوشیم و برای گردشگرا اجرا می‌کنیم. این کار باعث شده هم خودمون به فرهنگمون افتخار کنیم و هم گردشگرا بیشتر بیان.»

برگزاری مراسم‌های محلی و فعالیت‌های فرهنگی توسط زنان، هویت محلی را تقویت و به جذب گردشگران کمک می‌کند. این اقدامات به افزایش غرور فرهنگی و توسعه گردشگری اجتماع محور منجر شده است؛ اما نیاز به زیرساخت‌های مناسب برای گسترش این فعالیت‌ها وجود دارد.

موانع مشارکت زنان در توسعه گردشگری اجتماع محور

مشارکت زنان در گردشگری اجتماع محور عاملی کلیدی برای توسعه پایدار روستایی است؛ اما با موانع ساختاری، فرهنگی و اقتصادی مواجه است. **جدول (۳)** و تحلیل‌های زیر، استخراج شده از مصاحبه‌های روستاهای درب آستانه و تیان، این چالش‌ها را بررسی می‌کنند. کمبود زیرساخت، نگرش‌های سنتی و محدودیت‌های بازار، مشارکت زنان را محدود می‌کند و نیاز به راهکارهای سیستمی را نشان می‌دهد.

جدول (۳): موانع مشارکت زنان در توسعه گردشگری اجتماع‌محور

Table (3): Barriers to Women's Participation in Community-Based Tourism Development

مضامین اصلی	مضامین فرعی	تعداد کدها	توضیحات
موانع ساختاری	کمبود زیرساخت‌های گردشگری	۲۰	نبود اقامتگاه‌های بوم‌گردی، جاده‌های ناهموار و امکانات اولیه مانند آشپزخانه‌های مجهز که مانع توسعه فعالیت‌های گردشگری زنان می‌شود.
	کمبود آموزش‌های حرفه‌ای	۱۷	نبود دوره‌های آموزشی در زمینه بازاریابی، بسته‌بندی محصولات و مدیریت گردشگری که توانایی زنان برای رقابت در بازار را محدود می‌کند.
	ضعف حمایت‌های نهادی	۱۴	کمبود حمایت‌های دولتی یا غیردولتی مانند تسهیلات مالی و تعاونی‌های زنان که مشارکت پایدار زنان را محدود می‌کند.
موانع فرهنگی	نگرش‌های سنتی و مردسالارانه	۱۵	محدودیت‌های فرهنگی ناشی از باورهای سنتی که مشارکت زنان در فعالیت‌های عمومی مانند گردشگری را نامناسب می‌داند.
	مسئولیت‌های خانوادگی	۱۲	وظایف سنگین خانوادگی و خانگی که زمان و انرژی زنان برای مشارکت در گردشگری را کاهش می‌دهد.
	کمبود اعتماد به نفس	۹	عدم اعتماد به نفس در میان برخی زنان به دلیل محدودیت‌های فرهنگی و فقدان تجربه در تعاملات اجتماعی با گردشگران.
موانع اقتصادی	کمبود سرمایه اولیه	۱۵	نبود منابع مالی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های گردشگری مانند تولید صنایع دستی یا راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی.
	دسترسی محدود به بازار	۱۳	فقدان بازارهای منظم و شبکه‌های فروش برای عرضه محصولات و خدمات زنان که درآمد آن‌ها را کاهش می‌دهد.
	رقابت با محصولات تجاری	۱۰	رقابت محصولات محلی زنان با محصولات تجاری ارزان‌تر که تقاضا برای صنایع دستی و محصولات محلی را کاهش می‌دهد.

۱. موانع ساختاری

موانع ساختاری شامل عواملی سیستمی است که مشارکت زنان را در گردشگری اجتماع‌محور محدود می‌کند. این موانع شامل کمبود زیرساخت‌های گردشگری، نبود آموزش‌های حرفه‌ای و ضعف حمایت‌های نهادی است. این کدها از داده‌های مصاحبه استخراج شده و نشان‌دهنده چالش‌های زیرساختی و نهادی است که مانع از توسعه فعالیت‌های گردشگری زنان می‌شود. این موانع بدون اصلاحات سیستمی، توانایی زنان را برای مشارکت پایدار کاهش می‌دهد.

کمبود زیرساخت‌های گردشگری: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۷، الهام، مدیریت اقامتگاه بوم‌گردی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «ما می‌خواهیم اقامتگاه بوم‌گردی درست کنیم؛ ولی نه جای درست داریم، نه جاده‌مون خوبه که گردشگر راحت بیاد. خیلی وقتا گردشگرا می‌رسن، ولی چون جای مناسب برای موندن نیست، زود برمی‌گردن. این باعث می‌شه ما نتونیم کارمون رو گسترش بدیم.»

این نقل قول نشان می‌دهد که کمبود زیرساخت‌هایی مانند اقامتگاه‌های بوم‌گردی و جاده‌های مناسب مانع از جذب گردشگران و توسعه فعالیت‌های زنان می‌شود. این محدودیت‌ها به کاهش فرصت‌های اقتصادی و انگیزه زنان برای مشارکت در گردشگری منجر می‌شود و نیاز به سرمایه‌گذاری را در زیرساخت‌ها برجسته می‌کند.

کمبود آموزش‌های حرفه‌ای: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۲، راضیه، تولید گلیم، ۳۱-۴۰ سال، تیان): «من گلیم می‌بافم؛ ولی نمی‌دونم چطور باید به آدمای شهر بفروشم. اگه یه دوره آموزشی بود که یادمون بده چطور جنسامون رو بسته‌بندی کنیم یا تو اینترنت بفروشیم، خیلی بهتر می‌تونستیم کار کنیم.»

نبود آموزش‌های حرفه‌ای در زمینه‌هایی مانند بازاریابی، بسته‌بندی و مدیریت گردشگری، توانایی زنان را برای رقابت در بازار محدود کرده است. این کمبود، زنان را در فعالیت‌های سنتی با درآمد پایین نگه داشته و مانع از توسعه مهارت‌های لازم برای جذب گردشگران شده است.

ضعف حمایت‌های نهادی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۵، فریبا، مدیریت اقامتگاه بوم‌گردی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «هیچ وامی به ما ندادن که بتونیم اقامتگاه درست کنیم یا کارمون رو گسترش بدیم. اگه یه تعاونی برای زنای روستا بود، می‌تونستیم با هم کار کنیم و بهتر پیش ببریم؛ ولی هیچ حمایتی نیست.»

ضعف حمایت‌های نهادی مانند نبود تسهیلات مالی یا تعاونی‌های زنان، مشارکت پایدار زنان را محدود کرده است. این کمبود، زنان را از دسترسی به منابع مالی و شبکه‌های حمایتی محروم کرده و مانع از توسعه فعالیت‌های گردشگری آن‌ها شده است.

۲. موانع فرهنگی

موانع فرهنگی شامل باورها و ساختارهای اجتماعی است که مشارکت زنان را در گردشگری اجتماع محور محدود می‌کند. این موانع شامل نگرش‌های سنتی و مردسالارانه، مسئولیت‌های خانوادگی سنگین و کمبود اعتمادبه‌نفس در میان زنان است. این کدها از داده‌های مصاحبه استخراج شده و نشان‌دهنده تأثیر فرهنگ محلی بر مشارکت زنان است.

نگرش‌های سنتی و مردسالارانه: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۴، سمیه، خدمات غذایی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «مردای روستا اولش نمی‌داشتن ما با گردشگر حرف بزیم یا غذا بفروشیم. می‌گفتن کار زن نیست که بره جلوی غریبه‌ها. حالا یه کم بهتر شده؛ ولی هنوز خیلی‌ها راحت نیستن که ما کار کنیم.»

نگرش‌های سنتی و مردسالارانه، مشارکت زنان را در فعالیت‌های عمومی مانند گردشگری محدود کرده‌اند. این باورها زنان را از تعاملات اجتماعی و اقتصادی با گردشگران بازمی‌دارد و مانع از ایفای نقش فعال‌تر آن‌ها در گردشگری می‌شود.

مسئولیت‌های خانوادگی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۲، فاطمه، فروش محصولات کشاورزی، ۳۱-۴۰ سال، تیان): «من دوست دارم بیشتر برای گردشگر کار کنم؛ ولی بچه‌ها و کار خونه نمی‌ذاره. تا کارای خونه و بچه‌ها رو تموم کنم، وقتی برای چیز دیگه نمی‌مونه.»

مسئولیت‌های خانوادگی سنگین، زمان و انرژی زنان را برای مشارکت در فعالیت‌های گردشگری کاهش داده است. این محدودیت به‌ویژه در خانوارهایی با تعداد زیاد فرزندان، مانع از توسعه اقتصادی و اجتماعی زنان شده است.

کمبود اعتمادبه‌نفس: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۸، زهرا، تولید صنایع دستی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «من خجالت می‌کشم برم با گردشگر حرف بزنم یا جنسامو مستقیم بفروشم؛ چون درس نخوندم. فکر می‌کنم نمی‌تونم خوب خودمو نشون بدم.»

کمبود اعتمادبه‌نفس در میان برخی زنان، به‌ویژه آن‌هایی که تحصیلات پایین دارند، مانع از تعامل مستقیم با گردشگران و عرضه محصولاتشان شده است. این عامل به همراه محدودیت‌های فرهنگی، مشارکت زنان را کاهش داده است و نیاز به برنامه‌های آموزشی برای تقویت مهارت‌های اجتماعی را نشان می‌دهد.

۳. موانع اقتصادی

موانع اقتصادی شامل محدودیت‌های مالی و بازاری است که توانایی زنان را برای مشارکت در گردشگری اجتماع محور کاهش می‌دهد. این موانع شامل کمبود سرمایه اولیه، دسترسی محدود به بازار و رقابت با محصولات تجاری است. این کدها از داده‌های مصاحبه استخراج شده و نشان‌دهنده چالش‌های اقتصادی پیش روی زنان است.

کمبود سرمایه اولیه: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۶، کبری، تولید جاجیم، ۴۱-۵۰ سال، تیان): «برای درست کردن کارگاه گلیم بافی یا خرید مواد اولیه پول ندارم. اگه یه کم وام بهمون می‌دادن، می‌تونستم کارمو بزرگ‌تر کنم و بیشتر بفروشم.»

نبود سرمایه اولیه برای خرید مواد اولیه یا راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک مانند اقامتگاه‌های بوم‌گردی مانع از توسعه فعالیت‌های زنان شده است. این محدودیت، زنان را در فعالیت‌های کم‌درآمد نگه داشته و مانع از گسترش کسب‌وکارشان شده است.

دسترسی محدود به بازار: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۷، ناهید، فروش محصولات کشاورزی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «ما محصولاتمون رو فقط به گردشگرایی که میان دریاچه می‌فروشیم؛ ولی چون بازار درست و حسابی نیست، خیلی وقتا جنسامون می‌مونه. اگه یه بازار ثابت بود، بهتر می‌تونستیم بفروشیم.»

دسترسی محدود به بازارهای منظم و شبکه‌های فروش، درآمد زنان را از فروش محصولات محلی کاهش داده است. این محدودیت به‌ویژه در فصول کم‌گردشگر تأثیر منفی بر معیشت زنان گذاشته است.

رقابت با محصولات تجاری: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۶، نرگس، فروش گیاهان دارویی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «گردشگرا گاهی محصولات ما رو نمی‌خرن؛ چون تو شهر جنسای ارزون‌تر پیدا می‌کنن. گیاهان دارویی ما طبیعی‌ان؛ ولی چون بسته‌بندی خوبی نداریم، نمی‌تونیم با جنسای شرکتی رقابت کنیم.»

رقابت محصولات محلی با محصولات تجاری ارزان‌تر، تقاضا برای صنایع دستی و محصولات کشاورزی زنان را کاهش داده است. نبود بسته‌بندی مناسب و بازاریابی حرفه‌ای، توانایی زنان را برای جذب مشتریان محدود کرده است.

راهکارهای پیشنهادی برای توانمندسازی زنان در توسعه گردشگری اجتماع محور

برای غلبه بر موانع مشارکت زنان در گردشگری اجتماع محور و بهره‌برداری از ظرفیت‌های آن‌ها در توسعه پایدار روستایی، ارائه راهکارهای عملی و هدفمند ضروری است. **جدول (۴)** و تحلیل‌های زیر براساس داده‌های مصاحبه با زنان، راهکارهای پیشنهادی را در سه محور توسعه زیرساخت‌ها و حمایت‌های نهادی، ارتقای ظرفیت‌های فردی و اجتماعی و تقویت بازاریابی و شبکه‌سازی بررسی می‌کند. این راهکارها با هدف توانمندسازی زنان، افزایش درآمدهای اقتصادی و تقویت جایگاه اجتماعی و فرهنگی آن‌ها در گردشگری اجتماع محور ارائه شده‌اند.

جدول (۴): راهکارهای پیشنهادی برای توانمندسازی زنان در گردشگری اجتماعمحور

Table (4): Proposed Strategies for Empowering Women in Community-Based Tourism

محو­رهای اصلی	راهکارهای پیشنهادی	تعداد کدها	توضیحات
توسعه زیرساخت‌ها و حمایت‌های نهادی	ایجاد تعاونی‌های زنان	۱۶	تشکیل تعاونی‌های محلی برای حمایت از فعالیت‌های اقتصادی زنان، مانند تولید صنایع دستی و فروش محصولات کشاورزی با هدف دسترسی به منابع مالی و بازارهای پایدار.
	توسعه زیرساخت‌های دیجیتال	۱۴	ایجاد پلتفرم‌های آنلاین و شبکه‌های اجتماعی برای بازاریابی محصولات و خدمات زنان به منظور افزایش دسترسی به مشتریان داخلی و خارجی.
	ارائه تسهیلات مالی هدفمند	۱۲	ارائه وام‌های کم‌بهره و حمایت‌های مالی برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک، مانند اقامتگاه‌های بوم‌گردی و کارگاه‌های صنایع دستی.
ارتقای ظرفیت‌های فردی و اجتماعی	برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای	۱۸	برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه بازاریابی، بسته‌بندی، مدیریت گردشگری و مهارت‌های دیجیتال برای افزایش توانایی‌های رقابتی زنان.
	تقویت مهارت‌های ارتباطی و اعتماد به نفس	۱۵	طراحی کارگاه‌های آموزشی برای بهبود مهارت‌های ارتباطی و افزایش اعتماد به نفس زنان در تعامل با گردشگران و ذی‌نفعان.
	ترویج مشارکت در تصمیم‌گیری	۱۰	ایجاد فرصت‌های رسمی برای مشارکت زنان در شوراهای محلی و برنامه‌ریزی‌های گردشگری، به منظور تقویت جایگاه اجتماعی آن‌ها.
تقویت بازاریابی و شبکه‌سازی	ایجاد برند محلی	۱۳	توسعه برندهای محلی برای محصولات و خدمات زنان، مانند گلیم و غذاهای سنتی با هدف افزایش جذابیت برای گردشگران.
	توسعه شبکه‌های همکاری منطقه‌ای	۱۱	ایجاد شبکه‌های همکاری بین زنان روستایی و فعالان گردشگری در مناطق همجوار برای تبادل تجربه و منابع.
	برگزاری جشنواره‌های محلی	۹	سازمان‌دهی جشنواره‌های فرهنگی و گردشگری برای معرفی محصولات و خدمات زنان با هدف جذب گردشگران و تقویت هویت محلی.

۱. توسعه زیرساخت‌ها و حمایت‌های نهادی

این محور بر ایجاد ساختارهای نهادی و زیرساختی تمرکز دارد که به زنان امکان می‌دهد تا فعالیت‌های خود را به صورت پایدار گسترش دهند. این راهکارها بر رفع خلأهای سیستمی و ایجاد بسترهای حمایتی متمرکز هستند که راه‌حل‌های جدیدی برای توانمندسازی ارائه می‌کنند.

ایجاد تعاونی‌های زنان: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۵، فریبا، مدیریت اقامتگاه بوم‌گردی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «اگرچه به تعاونی برای زنان روستا درست کنیم، می‌تونیم با هم مواد اولیه بخریم و محصولاتمون رو با قیمت بهتر بفروشیم. این جوری می‌تونیم وام هم بگیریم و کارمون رو بزرگ‌تر کنیم؛ بدون اینکه نگران باشیم.»

تشکیل تعاونی‌های زنان می‌تواند به سازمان‌دهی فعالیت‌های اقتصادی مانند تولید صنایع دستی و فروش محصولات کشاورزی کمک کند. این تعاونی‌ها با ایجاد دسترسی به منابع مالی، آموزش و بازارهای پایدار به زنان امکان می‌دهند تا کسب و کارهای خود را گسترش دهند و از وابستگی به واسطه‌ها رها شوند. این راهکار به تقویت همکاری بین زنان و افزایش قدرت چانه‌زنی آن‌ها در بازار کمک می‌کند.

توسعه زیرساخت‌های دیجیتال: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۱، معصومه، راهنمای محلی، ۲۵-۳۰ سال، درب آستانه): «اگرچه بتونیم تو اینترنت محصولاتمون رو بفروشیم، خیلی بهتره. می‌تونیم عکس گلیم‌ها و غذاها رو بذاریم و حتی قبل از اینکه گردشگر بیاد، سفارش بگیریم. این جوری مشتری‌های بیشتری پیدا می‌کنیم.»

ایجاد پلتفرم‌های آنلاین اختصاصی برای فروش محصولات و خدمات زنان، مانند گلیم، جاجیم و غذاهای محلی، می‌تواند دسترسی آن‌ها را به بازارهای گسترده‌تر فراهم کند. این زیرساخت‌های دیجیتال با آموزش استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وبسایت‌ها به زنان کمک می‌کند تا محصولات خود را به مشتریان داخلی و حتی بین‌المللی معرفی کنند که به افزایش درآمد و دیده‌شدن منطقه منجر می‌شود.

ارائه تسهیلات مالی هدفمند: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۶، کبری، تولید جاجیم، ۴۱-۵۰ سال، تیان): «اگه یه وام بهمون بدن، می‌تونم یه کارگاه کوچیک برای جاجیم بافی درست کنم و چند نفر دیگه رو هم بیارم باهام کار کنن. حالا چون پول ندارم، نمی‌تونم کارمو گسترش بدم».

ارائه وام‌های کم‌بهره و حمایت‌های مالی هدفمند برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک، مانند اقامتگاه‌های بوم‌گردی یا کارگاه‌های صنایع دستی می‌تواند به زنان کمک کند تا فعالیت‌های خود را گسترش دهند. این تسهیلات باید با شرایط بازپرداخت منعطف و متناسب با درآمدهای فصلی زنان طراحی شوند تا فشار مالی را کاهش دهند.

۲. ارتقای ظرفیت‌های فردی و اجتماعی

این محور بر تقویت مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی و اجتماعی زنان تمرکز دارد تا آن‌ها را برای مشارکت مؤثرتر در گردشگری آماده کند. این راهکارها به‌طور خاص به افزایش توانایی‌های زنان و تغییر پویایی‌های اجتماعی در جهت توانمندسازی آن‌ها کمک می‌کند و راه‌حل‌های عملی ارائه می‌دهد.

برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۲، راضیه، تولید گلیم، ۳۱-۴۰ سال، تیان): «من گلیم می‌بافم؛ ولی نمی‌دونم چطور باید تو شهر بفروشم. اگه یه دوره باشه که یادمون بده چطور جنسامون رو بسته‌بندی کنیم یا تو اینترنت تبلیغ کنیم، می‌تونیم بهتر کار کنیم و پول بیشتری دربیاریم».

برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه بازاریابی، بسته‌بندی محصولات، مدیریت گردشگری و مهارت‌های دیجیتال می‌تواند توانایی زنان را برای رقابت در بازار افزایش دهد. این برنامه‌ها باید متناسب با نیازهای محلی طراحی شوند؛ برای مثال آموزش نحوه استفاده از پلتفرم‌های آنلاین برای فروش محصولات یا تکنیک‌های ارائه خدمات به گردشگران، تا زنان بتوانند ارزش افزوده بیشتری ایجاد کنند.

تقویت مهارت‌های ارتباطی و اعتمادبه‌نفس: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۸، زهرا، تولید صنایع دستی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «من خجالت می‌کشم برم با گردشگر حرف بزنم؛ ولی اگه یاد بگیرم چطور باهاشون صحبت کنم، می‌تونم گلیم‌هامو بهتر معرفی کنم و مشتری بیشتری پیدا کنم».

کارگاه‌های آموزشی برای بهبود مهارت‌های ارتباطی و افزایش اعتمادبه‌نفس زنان می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا با گردشگران و ذی‌نفعان به‌صورت مؤثرتر تعامل کنند. این کارگاه‌ها باید شامل تمرین‌های عملی، مانند نحوه معرفی محصولات یا مدیریت گفت‌وگو با مشتریان باشد تا زنان بتوانند با اطمینان بیشتری در فعالیت‌های گردشگری مشارکت کنند.

ترویج مشارکت در تصمیم‌گیری: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۷، الهام، مدیریت اقامتگاه بوم‌گردی، ۳۱-۴۰ سال، درب آستانه): «اگه تو جلسات شورای روستا به زن‌ها بیشتر فرصت بدن، می‌تونیم بگیم چی برای گردشگر جذابه. ما بهتر می‌دونیم چه چیزایی برای اونا جالبه؛ چون خودمون باهاشون کار می‌کنیم».

ایجاد فرصت‌های رسمی برای مشارکت زنان در شوراهای محلی و برنامه‌ریزی‌های گردشگری، جایگاه اجتماعی آن‌ها را تقویت می‌کند. این راهکار می‌تواند شامل تشکیل کمیته‌های زنان در شوراهای روستایی یا دعوت از زنان برای ارائه نظرات در برنامه‌ریزی‌های گردشگری باشد که به افزایش تأثیرگذاری آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های محلی منجر می‌شود.

۳. تقویت بازاریابی و شبکه‌سازی

این محور بر توسعه استراتژی‌های بازاریابی و ایجاد شبکه‌های همکاری برای افزایش دیده شدن محصولات و خدمات زنان تمرکز دارد. این راهکارها برای غلبه بر محدودیت‌های بازار و ایجاد فرصت‌های جدید برای زنان طراحی شده‌اند و راه‌حل‌های عملی برای توسعه گردشگری ارائه می‌دهند.

ایجاد برند محلی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱، زینب، تولید گلیم، ۴۱-۵۰ سال، درب آستانه): «اگه گلیم‌ها و غذاهامون یه اسم و بسته‌بندی قشنگ داشته باشه، گردشگرا بیشتر می‌خرن. الان چون جنسامون ساده‌ست، خیلی به چشم نمیان؛ ولی اگه یه اسم قشنگ داشته باشه، بهتره.»

توسعه برندهای محلی برای محصولات زنان، مانند گلیم، جاجیم و غذاهای سنتی می‌تواند جذابیت آن‌ها را برای گردشگران افزایش دهد. این برندسازی باید شامل طراحی بسته‌بندی‌های حرفه‌ای و استفاده از نمادهای فرهنگی منطقه، مانند الگوهای عشایری باشد تا محصولات متمایز شوند و ارزش افزوده بیشتری ایجاد کنند.

توسعه شبکه‌های همکاری منطقه‌ای: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۸، پروین، راهنمای محلی، ۲۵-۳۰ سال، تیان): «اگه با زنانی روستاهای دیگه که کارای مثل ما می‌کنن ارتباط داشته باشیم، می‌تونیم ازشون یاد بگیریم و جنسامون رو تو جاهای بیشتری بفروشیم. این‌جوری کارمون بهتر دیده می‌شه.»

ایجاد شبکه‌های همکاری بین زنان روستایی و فعالان گردشگری در مناطق همجوار، مانند دیگر روستاهای استان لرستان می‌تواند به تبادل تجربه، منابع و فرصت‌های بازاریابی کمک کند. این شبکه‌ها می‌توانند از طریق جلسات حضوری یا پلتفرم‌های آنلاین شکل بگیرند و به زنان امکان دهند تا از تجربیات یکدیگر برای بهبود فعالیت‌های خود استفاده کنند.

برگزاری جشنواره‌های محلی: نقل قول (پاسخ‌گوی شماره ۱۹، اشرف، تولید صنایع دستی، بالای ۵۰ سال، درب آستانه): «اگه یه جشنواره تو روستا درست کنیم که غذاها و گلیم هامون رو نشون بدیم، گردشگرای بیشتری میان. این‌جوری هم جنسامون فروش می‌ره و هم همه می‌فهمن فرهنگمون چقدر قشنگه.»

سازمان‌دهی جشنواره‌های فرهنگی و گردشگری، مانند نمایشگاه‌های صنایع دستی یا جشنواره‌های غذاهای محلی می‌تواند محصولات و خدمات زنان را به گردشگران معرفی کند. این جشنواره‌ها باید با همکاری نهادهای محلی و با تبلیغات مناسب برگزار شود تا گردشگران را جذب کند و نیز هویت فرهنگی منطقه را تقویت کند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف پاسخ به پرسش‌های زیر انجام شد: زنان روستایی چه نقشی در توسعه گردشگری اجتماع محور در روستاهای درب آستانه و تیان ایفا می‌کنند؟ چه موانعی بر سر راه مشارکت آن‌ها وجود دارد؟ و چه راهکارهایی می‌تواند به توانمندسازی آن‌ها کمک کند؟ یافته‌های این مطالعه که با رویکرد کیفی و داده‌های برآمده از میدان بود،

نشان داد که زنان از طریق فعالیت‌های اقتصادی (تولید صنایع دستی مانند گلیم و جاجیم، عرضه محصولات کشاورزی نظیر سیب، گردو و گیاهان دارویی و ارائه خدمات غذایی مانند آش محلی)، مشارکت اجتماعی (تعاملات صمیمی با گردشگران و راهنمایی در مسیرهای طبیعی) و حفظ فرهنگ و محیط زیست (روایتگری داستان‌های محلی و حفظ هویت عشایری) نقش کلیدی در توسعه گردشگری اجتماع محور ایفا می‌کنند؛ با این حال، موانع ساختاری (کمبود زیرساخت‌های گردشگری مانند جاده‌های ناهموار و اقامتگاه)، فرهنگی (نگرش‌های سنتی و مسئولیت‌های خانوادگی) و نهادی (فقدان آموزش‌های حرفه‌ای و حمایت‌های دولتی) مشارکت آن‌ها را محدود کرده است. یکی از علل اصلی تأثیرگذاری زنان در توسعه گردشگری، پیوند طبیعی آن‌ها با منابع بومی (محیط طبیعی، دانش محلی، سنت‌های غذایی و فرهنگی) است. برخلاف برنامه‌های از بالا به پایین، مشارکت زنان از درون ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی شکل می‌گیرد و این موضوع توسعه گردشگری را با اصالت و پایداری همراه می‌کند. این موضوع اهمیت توجه به ظرفیت‌های درون‌زا را در سیاست‌گذاری‌های گردشگری تقویت می‌کند. یافته‌های این پژوهش با مطالعات پیشین همخوانی دارد. **شمس‌الدینی و دهقانی (۱۴۰۳)** در روستاهای ساحلی بوشهر نشان دادند که مشارکت زنان در تولید صنایع دستی و خدمات غذایی به توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی آن‌ها کمک کرده است که با نقش زنان در گلیم‌بافی و عرضه غذاهای محلی در درب آستانه و پایین مطابقت دارد. **Ramadan et al. (2024)** در فایوم مصر نیز گزارش کردند که فعالیت‌های گردشگری مانند تولید صنایع دستی به افزایش درآمد و استقلال مالی زنان منجر شده است، مشابه با فعالیت‌های اقتصادی زنان در این مطالعه در سطح بین‌المللی، **Martínez-Salgado et al. (2021)** بر نقش زنان در حفظ میراث فرهنگی از طریق فعالیت‌های گردشگری در اکوادور تأکید کردند که با روایتگری فرهنگی و حفظ هویت عشایری در این پژوهش هم‌راستا است. در ایران، **صالحی و همکاران (۱۳۹۷)** در مطالعه جنت رودبار نشان دادند که مشارکت زنان در بوم‌گردی به تقویت انسجام اجتماعی و حفظ فرهنگ محلی کمک کرده است که با تعاملات اجتماعی زنان با گردشگران در این مطالعه سازگار است. این پژوهش با تمرکز بر ناحیه کمترمطالعه‌شده دریایچه گهر، بیش‌های بومی‌تری ارائه می‌دهد و بر نقش زنان در حفظ محیط‌زیست و تعاملات اجتماعی تأکید بیشتری دارد که خلأ پژوهشی مطرح‌شده در پیشینه را پر می‌کند.

موانع شناسایی‌شده با مطالعات دیگر نیز همخوانی دارد. **جمینی و همکاران (۱۴۰۳)** در بررسی ژئوتوریسم در کردستان، کرمانشاه و همدان، کمبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل و اقامتگاه را مانع اصلی توسعه گردشگری دانستند که با مشکلات جاده‌ای و نبود اقامتگاه در درب آستانه و پایین هم‌راستا است. **Arzjani & Rahiminezhad (2011)** به محدودیت‌های فرهنگی و نگرش‌های سنتی در ایران اشاره کردند که با موانع خانوادگی و اجتماعی این مطالعه مطابقت دارد. **Dashper (2023)** نیز بر تأثیر نگرش‌های مردسالارانه بر مشارکت زنان تأکید کرد که با مسئولیت‌های خانوادگی گزارش‌شده در این پژوهش همخوانی دارد؛ با این حال، این مطالعه با ارائه راهکارهای عملی مانند ایجاد تعاونی‌های زنان و توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، فراتر از توصیف موانع می‌رود و رویکردی عملی‌تر از مطالعه **شیخ‌بیگللو و همکاران (۱۴۰۳)** ارائه می‌دهد که بر نگرش‌های کلی جامعه محلی تمرکز داشت.

در ادامه، برای درک عمیق‌تر نقش زنان در گردشگری اجتماع محور، ارتباط رویکرد جامعه‌شناختی این پژوهش با

ویژگی های جغرافیایی منطقه تحلیل می شود. رویکرد جامعه شناختی این پژوهش که بر نقش زنان روستایی در توسعه گردشگری اجتماع محور و توانمندسازی آنها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی تمرکز دارد، به طور تنگاتنگی با ویژگی های جغرافیایی منطقه دریاچه گهر و روستاهای درب آستانه و تیان مرتبط است. از منظر جامعه شناختی، مشارکت زنان در فعالیت هایی مانند تولید صنایع دستی، ارائه خدمات غذایی و حفظ هویت فرهنگی به تقویت انسجام اجتماعی و تغییر نگرش های سنتی در جوامع محلی منجر شده است (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷). این فرایند به طور مستقیم متأثر از جغرافیای منطقه قرار دارد؛ زیرا ویژگی های طبیعی (مانند دریاچه گهر به عنوان یک جاذبه گردشگری بکر) و جغرافیای فرهنگی (سنت های عشایری و تولید گلیم و جاجیم) فرصت هایی منحصر به فرد برای زنان فراهم می کنند تا از منابع محلی برای توسعه گردشگری استفاده کنند؛ برای مثال، موقعیت کوهستانی دریاچه گهر و تنوع زیستی آن، زنان را قادر ساخته است تا محصولاتمانند گیاهان دارویی را به گردشگران عرضه کنند که این امر به طور هم زمان هویت فرهنگی منطقه را تقویت می کند و معیشت خانوارها را بهبود می بخشد (Martínez-Salgado et al., 2021؛ باین حال، محدودیت های جغرافیایی مانند جاده های ناهموار و دوری از مراکز شهری که در این پژوهش به عنوان موانع ساختاری شناسایی شدند، بر پویایی های اجتماعی مشارکت زنان تأثیر می گذارند. از منظر جامعه شناختی، این محدودیت ها می توانند نابرابری های جنسیتی را تشدید کنند؛ زیرا زنان به دلیل مسئولیت های خانوادگی و نگرش های سنتی، کمتر به منابع و بازارهای خارج از منطقه دسترسی دارند. تحلیل جغرافیایی این موانع نشان می دهد که فقدان زیرساخت های حمل و نقل و اقامتگاه های بوم گردی نه تنها فرصت های اقتصادی زنان را محدود می کند، بلکه مانع از تعاملات اجتماعی آنها با گردشگران و تقویت جایگاه اجتماعی شان می شود. همچنین، جغرافیای فرهنگی منطقه به ویژه فرهنگ عشایری به زنان امکان داده تا از طریق روایتگری داستان های محلی و اجرای آیین های سنتی به حفظ هویت فرهنگی و جذب گردشگران کمک کنند که این امر به توانمندسازی فرهنگی و اجتماعی آنها منجر شده است (باقری و همکاران، ۱۴۰۳).

این ارتباط بین جامعه شناسی و جغرافیا در چارچوب مفهومی پژوهش نیز منعکس است؛ جایی که توانمندسازی زنان به عنوان فرایندی اجتماعی با استفاده از منابع جغرافیایی (طبیعی و فرهنگی) تعریف شده است. دریاچه گهر و روستاهای اطراف آن به عنوان ناحیه جغرافیایی یکپارچه، بستری برای تعاملات اجتماعی زنان فراهم می کنند که از طریق آن می توانند نگرش های مردسالارانه را به چالش کشیده و نقش های جدیدی در تصمیم گیری های محلی ایفا کنند؛ بنابراین، رویکرد جامعه شناختی این پژوهش با تحلیل جغرافیایی تکمیل می شود؛ زیرا ویژگی های جغرافیایی منطقه نه تنها فرصت ها و موانع مشارکت زنان را شکل می دهند، بلکه بر پویایی های اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی تأثیر می گذارند. این تحلیل یکپارچه نشان می دهد که توسعه گردشگری اجتماع محور در مناطق کمتر توسعه یافته مانند دریاچه گهر، نیازمند توجه هم زمان به عوامل جامعه شناختی (مانند توانمندسازی زنان و انسجام اجتماعی) و جغرافیایی (مانند زیرساخت ها و منابع طبیعی) است.

از نظر کاربرد عملی، نتایج این پژوهش می تواند به سیاست گذاران و فعالان محلی در طراحی برنامه های توسعه پایدار کمک کند. ایجاد تعاونی های زنان، مشابه پیشنهاد (Vijayalakshmy et al., 2023) می تواند تلاش های پراکنده زنان را متمرکز کرده و بازارهای پایداری برای محصولات آنها ایجاد کند. توسعه زیرساخت های فیزیکی (جاده و

اقامتگاه) و دیجیتال (پلتفرم‌های فروش آنلاین)، مشابه پیشنهادات نادری و همکاران (۱۴۰۴) برای بهبود رفتارهای محیط‌زیستی می‌تواند مشارکت زنان را تقویت کند. این راهکارها با اهداف مطرح‌شده در مقدمه (رفع موانع و توانمندسازی زنان) و چارچوب مفهومی (چهار بُعد توانمندسازی) هم‌راستا هستند و در مناطق مشابه دریاچه گهر با ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی زیاد تعمیم‌پذیرند؛ مشروط به تطبیق با شرایط محلی. نقاط قوت این پژوهش شامل استفاده از روش تحلیل مضمون (Braun & Clarke, 2006)، نمونه‌گیری هدفمند با تنوع زیاد و تمرکز بر ناحیه کمتر مطالعه‌شده است؛ با این حال، محدودیت‌هایی مانند تعداد محدود شرکت‌کنندگان (۱۹ نفر) و تمرکز بر دو روستا ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج را محدود کند. با وجود روشن‌بودن نقش زنان باید توجه داشت که بخشی از مشارکت آن‌ها به دلیل نبود فرصت‌های شغلی جایگزین است و این مسئله ممکن است مشارکت را ناپایدار و موقت کند؛ مگر آنکه با مداخلات نهادی و سیاست‌گذاری هدفمند همراه شود؛ بنابراین، توسعه مشارکت پایدار مستلزم رفع موانع ساختاری و فرهنگی و فراهم کردن مشوق‌های اقتصادی است.

پیشنهادهای

- برای ارتقای مشارکت زنان در گردشگری اجتماع‌محور و بهره‌برداری از ظرفیت‌های منطقه، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:
 ۱. ایجاد شبکه‌های همیاری بین زنان روستایی

توجیه: شبکه‌های محلی می‌توانند تبادل تجربه، دانش و منابع بین زنان را تسهیل کنند و از انزوای فعالیت‌های فردی جلوگیری کنند.

اقدام عملی: برگزاری جلسات ماهانه، گروه‌های حمایتی و انجمن‌های آموزشی برای تبادل تجربیات در زمینه تولید، بازاریابی و مدیریت گردشگری.

مزایا: افزایش توان یادگیری، تقویت همکاری و ایجاد حس تعلق اجتماعی.
 ۲. استفاده از گردشگری مشارکتی برای معرفی ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی

توجیه: گردشگری مشارکتی (Community-based Tourism) می‌تواند بازدیدکنندگان را مستقیماً با فعالیت‌های زنان و فرهنگ محلی آشنا کند و درآمد مستقیم ایجاد نماید.

اقدام عملی: طراحی مسیرهای گردشگری کوتاه همراه با راهنمایی زنان محلی، ارائه کارگاه‌های صنایع دستی و آشپزی محلی.

مزایا: افزایش درآمد مستقیم زنان، حفظ فرهنگ بومی و تعامل گردشگر با جامعه محلی.
 ۳. حمایت از نوآوری‌های محصولی و خدماتی توسط زنان

توجیه: خلاقیت زنان می‌تواند به تولید محصولات و خدمات متمایز با ارزش افزوده بیشتر منجر شود.

اقدام عملی: ارائه مشاوره، تسهیلات مالی کوچک و فضای آزمایشی برای توسعه محصولات جدید مانند خوراکی‌های محلی ویژه یا بسته‌های گردشگری تجربی.

مزایا: افزایش تنوع محصولات، جذب بازارهای جدید و توانمندسازی اقتصادی پایدار.
 ۴. ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در فعالیت‌های گردشگری زنان

توجیه: پیوند گردشگری و محیط زیست می تواند نقش زنان را در حفاظت از منابع طبیعی برجسته کند. اقدام عملی: آموزش زنان برای اجرای تورهای اکوتوریسم، استفاده از مواد قابل بازیافت و کاهش زباله در فعالیت های گردشگری.

مزایا: ارتقای مسئولیت پذیری محیط زیستی، جذب گردشگرانی با آگاهی محیطی و تقویت تصویر مثبت منطقه. ۵. ارتقای مهارت های مدیریتی و مالی زنان با استفاده از مشاوره تخصصی توجیه: مدیریت درست منابع و درآمدها کلید پایداری فعالیت هاست. اقدام عملی: برگزاری دوره های کوتاه مدت با حضور کارشناسان مالی و مدیریتی برای زنان فعال در گردشگری و صنایع دستی.

مزایا: بهبود تصمیم گیری، افزایش بهره وری و پایداری اقتصادی فعالیت ها. ۶. تشویق مشارکت نسل جوان در فعالیت های گردشگری و فرهنگی توجیه: مشارکت نوجوانان و جوانان می تواند انتقال دانش، حفظ فرهنگ و حمایت از زنان را تضمین کند. اقدام عملی: ایجاد برنامه های داوطلبانه دانش آموزان و جوانان برای کمک به زنان در فعالیت های گردشگری و فرهنگی. مزایا: تقویت انسجام بین نسلی، حفظ میراث فرهنگی و توسعه مهارت های اجتماعی. ۷. پیگیری مطالعات مقایسه ای بین مناطق مختلف با ویژگی های جغرافیایی متفاوت توجیه: شناسایی الگوهای موفق توانمندسازی زنان در مناطق مختلف می تواند راهنمای سیاست های محلی باشد. اقدام عملی: طراحی پروژه های پژوهشی برای تحلیل نقش جغرافیا، فرهنگ و سیاست های حمایتی در توانمندسازی زنان.

مزایا: ارائه داده های راهبردی برای تصمیم گیری های محلی و ملی و افزایش تعمیم پذیری نتایج.

تأمین مالی

هیچ گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

سهم نویسندگان

نویسندگان به طور مساوی در مفهوم سازی و نگارش مقاله مشارکت داشته اند. نویسندگان، محتوای نسخه نهایی مقاله را تأیید می کنند و با تمامی جنبه های کار موافقت دارند.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافی را اعلام نکرده اند.

قدردانی

نویسندگان از تمامی زنان جامعه مطالعه شده در این مقاله قدردانی می کنند.

منابع

- باقری، مسلم، مباشری، علی اصغر، شکاری، فاطمه، و معاون، زهرا (۱۴۰۳). طراحی الگوی توسعه گردشگری خوراک در ایران با رویکرد داده‌بنیاد. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۳ (۴۸)، ۶۵-۴۱.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.26352.3848>
- تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی روستایی*. انتشارات دانشگاه پیام نور.
- جمعه‌پور، محمود (۱۳۸۵). *برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها*. انتشارات سمت.
- جمینی، داود، جوان، فرهاد، و حیدریان، بیتا (۱۴۰۳). شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعه ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی منتخب در استان‌های کردستان، کرمانشاه و همدان. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۳ (۵۱)، ۲۱۵-۲۳۷.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.28159.3943>
- سجاسی قیداری، حمدالله، رومیانی، احمد، و جعفری، نسرين (۱۴۰۱). تحلیل موانع گرایش زنان روستایی به مشارکت در مدیریت اجرایی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان زنجان). *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۲۰ (۳)، ۳۵-۶۹.
<https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49380.0>
- شادی‌طلب، ژاله، وهابی معصومه، و ورمزیار، حسن (۱۳۸۴). فقر درآمدی فقط یک جنبه از فقر زنان سرپرست خانوار. *رفاه اجتماعی*، ۵ (۱۷)، ۲۲۷-۲۴۸.
<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2120-fa.html>
- شمس‌الدینی، علی، و دهقانی، فاطمه (۱۴۰۳). ارزیابی تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی اقتصادی اجتماعی و فرهنگی زنان (مورد مطالعه: روستاهای ساحلی استان بوشهر). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۴ (۲)، ۱۲۵-۱۶۲.
<https://doi.org/10.22108/sppl.2024.138517.1738>
- شیخ‌بیگللو، رعنا، اکبریان رونیزی، سعیدرضا، و سلیمانی حشمتی، نازنین (۱۴۰۳). نگرش جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان مرودشت). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۳ (۵۰)، ۲۳-۵۰.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.27347.3900>
- صالحی، صادق، و پازوکی‌نژاد، زهرا (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی سفر پایدار در صنعت گردشگری. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۳ (۱۰)، ۱۶۲-۱۸۱.
https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_854.html?lang=fa
- صالحی، صادق، ابراهیمی، لیلا، و فتاحی، ناصر (۱۳۹۷). مشارکت محلی و توسعه بوم‌گردی (مطالعه موردی: روستای جنت‌رودبار). *آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۶ (۳)، ۱۲۱-۱۳۶.
https://ee.journals.pnu.ac.ir/article_4746.html
- عظیمی آملی، جلال، و رکن‌الدین افتخاری، عبدالله رضا (۱۳۹۳). *حکم‌روایی روستایی: مدیریت توسعه پایدار*. انتشارات سمت.
- نادری، نادر، کوچک‌زاده، رقیه‌سادات، و خسروی، احسان (۱۴۰۴). مدلی برای بهبود رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۴ (۵۳)، ۸۳-۱۰۳.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2025.27903.3927>

References

- Álvarez-Montalvo, A. D. C., Bosisio, A., Chacón-Marcheco, E., & Parra-Gallardo, G. P. (2024). The role of women in rural enterprises and their contributions to sustainable territorial development: Popular market of the city of Latacunga, province of Cotopaxi and the ShunGo Foundation. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*, 3, 660. <https://doi.org/10.56294/sctconf2024.660>
- Arzjani, Z., & Rahiminezhad, V. (2011). Rural women and their roles in tourism. *International Journal of Bio-Resource and Stress Management*, 2(1), 1-4. <https://B2n.ir/nd8926>
- Azimi Amoli, J., & Rokn-eddin Eftekhari, A. R. (2014). *Rural Governance: Sustainable Development Management*. Samt Publications. [In Persian]
- Bagheri, M., Mobasheri, A. A., Shekari, F., & Moaven, Z. (2024). Designing a food tourism development model in Iran using grounded theory. *Journal of Tourism Planning and Development*, 13(48), 41-65. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.26352.3848> [In Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Dashper, K. (2023). Gender and rural tourism. In H. Mair (Ed.), *Handbook on Tourism and Rural Community Development* (pp. 140-152). Edward Elgar Publishing. <https://www.researchgate.net/publication/370176774>
- Dong, Z. (2020). Research on the development of rural female human resources under the background of targeted poverty alleviation. In *Proceedings of the 2019 International Conference on Management Science and Industrial Economy (MSIE 2019)* (pp. 221-227). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/MSIE-19.2020.48>
- Ismail, S. M., & Abd-Halim, N. (May, 2014). *Women participation in rural development particularly in community-based tourism*. International Conference for Urban and Regional Planning, Skudai, Johor. <http://eprints.utm.my/id/eprint/61457/>
- Jamini, D., Javan, F., & Heydarian, B. (2025). Identification of challenges and solutions for the development of geotourism in selected rural settlements in Kurdistan, Kermanshah and Hamedan Provinces. *Journal of Tourism Planning and Development*, 13(51), 215-237. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.28159.3943> [In Persian]
- Jumapour, M. (2006). *Rural Development Planning: Perspectives and Methods*. Samt Publications. [In Persian]
- Liu, M., & Yu, Y. (2023). The impact of rural tourism development on rural women: A case study of Liyu Village in Tai'an City. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 6(23), 1-6. <https://doi.org/10.25236/AJHSS.2023.062308>
- Malelak, M. L., Taimenas, E. D., & Manafe, P. J. C. (2021). Empowering women in community-based tourism development in Oben Village, Nekamese District. In *Proceedings of the International Conference on Applied Science and Technology on Social Science (ICAST-SS 2020)* (pp. 58-61). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/ASSEHR.K.210424.012>
- Martínez-Salgado, O. F., Herrera, I. B., & Pérez, E. V. (2021). Study of tourism empowerment in the region El Chagüe with a gender perspective. *Apuntes de Economía y Sociedad*, 2(2), 37-46. <https://www.researchgate.net/publication/360892155>
- Meutia, I. F., Yulianti, D., Sujadmiko, B., Faedlulloh, D., & Sanjaya, F. J. (2022). Tourism and ethnodevelopment: Female contribution in rural community-based agritourism. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 17(3), 787-794. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.170309>
- Naderi, N., Koochakzadeh, R. S., & Khosravi, E. (2025). A model for improving the environmental behaviors of tourists using ground theory method. *Journal of Tourism Planning and Development*. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2025.27903.3927> [In Persian]
- Pundhir, S., Marwah, T., & Gupta, V. (2024). Strengthening rural women's entrepreneurship for sustainable development: The impact of digital tools, government policies, and NGO support. In *Advances in Logistics, Operations, and Management Science* (pp. 287-308). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-6572-4.ch015>
- Ramadan, F., Salah, M., & Khalf, A. A. R. (2024). Evaluating the role of rural tourism in improving the women's conditions in Fayoum Governorate. *Minia Journal of Tourism and Hospitality Research*, 18(3), 91-105. <https://doi.org/10.21608/mjthr.2025.344462.1186>

- Salehi, S., & Pazoukinejad, Z. (2014). A sociological analysis of sustainable mobility in tourism industry. *Journal of Tourism Planning and Development*, 3(10), 162-181. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_854.html?lang=en [In Persian]
- Salehi, S., Ebrahimi, L., & Fattahi, N. (2018). Local participation and ecotourism development (An empirical study in Jannat Roodbar Village). *Journals of Environmental Education and Sustainable Development*, 6(3), 121-136. https://ee.journals.pnu.ac.ir/article_4746.html [In Persian]
- Shaditalab, Z., Vahabbi, M., & Varmazyar, H. (2005). Income poverty, only one aspect of female headed household's poverty. *Refahj*, 5(17), 227-248. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2120-fa.html> [In Persian]
- Shamsoddini, A., & Dehghani, F. (2024). Assessment of the impact of community-based tourism on the economic, social, and cultural empowerment of women (Case study: Coastal villages of Bushehr Province). *Spatial Planning*, 14(2), 125-162. <https://doi.org/10.22108/sppl.2024.138517.1738> [In Persian]
- Shaykh-Baygloo, R., Akbarian-Ronizi, S. R., & Soleymani-Heshmati, N. (2024). Local community's attitude towards tourism development (Case study: Target villages of tourism in Marvdasht Sub-province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 13(50), 23-50. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.27347.3900> [In Persian]
- Sojasi Qiedari, H., Roumiani, A., & Jafari, N. (2022). Analysis of the barriers of rural women's tendency to participate in the executive management of villages (Case study: Villages of Zanjan County). *Journal of Geography and Regional Development*, 20(3), 69-35. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49380.0> [In Persian]
- Sunuantari, M., & Farhan, R. M. (2022). Rural tourism development through community-based tourism: Sumbergondo Village, Malang. *Proceedings of International Conference on Communication Science (ICCS)*, 2(1), 403-409. <https://doi.org/10.29303/iccsproceeding.v2i1.132> [In Persian]
- Taghavi, N. (2008). *Rural Sociology*. Payam Noor University Press.
- Vijayalakshmy, K., Biswal, J., Rahman, H., & Chakraborty, S. (2023). Role of Indian women's self-help groups in the development of community resilience in the agricultural and allied sectors. *European Journal of Development Studies*, 3(4), 1-5. <https://doi.org/10.24018/ejdevelop.2023.3.4.281>